

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ETNOLOGIJU I KULTURNU ANTROPOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

Hrvatska nogometna reprezentacija i nacionalni identitet: analiza dnevnog tiska

15 ECTS BODOVA

MENTOR: dr. sc. Goran Šantek, izv. prof.

STUDENTICA: Anamarija Buturajac

Zagreb, 2014. godine

SADRŽAJ

Uvod.....	2
1. Identitet, nacionalni identitet i nacionalni simboli.....	4
1.1. Identitet.....	4
1.2. Nacionalni identitet.....	7
1.3. Nacionalni simboli - određenje.....	10
2. Nogomet u Hrvatskoj.....	14
2.1. Nogomet u Hrvatskoj – povijesni pregled.....	14
2.2. Hrvatska nogometna reprezentacija.....	16
3. Studije slučajeva koje uključuju nacionalni identitet, nogomet i/ili medije.....	19
3.1. Nacionalni identitet i sport.....	19
3.2. Nacionalni identitet i nogomet.....	21
3.3. Mediji i nacionalni identitet u sportskom i nogometnom kontekstu.....	23
4. Istraživanje.....	28
4.1. Metodologija.....	28
4.2. Analiza utakmica.....	30
4.2.1. Ratnički rječnik i riječi koje asociraju na ratovanje.....	30
4.2.2. Nacionalni simboli.....	33
4.2.3. Epiteti.....	38
4.2.4. „Mi“ i „oni“.....	40
4.2.5. Nacionalna povijest.....	43
4.2.6. Hrvatski običaji i kultura.....	47
4.2.7. Riječi koje eksplicitno ili implicitno upućuju na hrvatsku naciju.....	49
4.2.8. Nadimci.....	50
Zaključak.....	52
Literatura i izvori.....	55
Literatura.....	55
Izvori.....	58

Uvod

Tema ovog rada je nacionalni identitet, pojam koji je kompleksan i koji se u ovom radu promatra u okviru Hrvatske nogometne reprezentacije i to u vrijeme kvalifikacija za Svjetsko prvenstvo u Brazilu 2014. godine. Nacionalni identitet i Hrvatska nogometna reprezentacija odabrani su za temu jer je primijećeno da postoji veći broj istraživanja i znanstvenih radova koji obuhvaćaju hrvatski nacionalni identitet u okviru vrhunskog sporta i velikih međunarodnih sportskih natjecanja, ali su svi orijentirani na vrijeme osnivanja nove hrvatske države i njezine prve godine. Cilj ovog rada je analizom dnevnih novina utvrditi na koje se sve načine hrvatski nacionalni identitet u današnje vrijeme konstruira i potvrđuje kroz Hrvatsku nogometnu reprezentaciju, te kakva je uloga dnevnog tiska u tom procesu. U radu će se također prikazati kao primjeri nekoliko studija slučajeva koje obrađuju pojedine aspekte konstruiranja nacionalnog identiteta kroz nacionalne (nogometne) momčadi, prvenstveno kroz nacionalne simbole, nacionalne stereotipe, odnos rodnog i nacionalnog identiteta, te lokalnog i nacionalnog identiteta, kako bi se, između ostalog, ukazalo na kompleksnost same tematike.

Fascinacija znanstvenika odnosom i međusobnim utjecajem sporta i nacionalnog identiteta razlog je postojanja velikog broja istraživanja na tu temu. „Nemoguće je u potpunosti razumjeti suvremeno društvo i kulturu bez uviđanja važnosti sporta“ (Biti 2012:10). Sport kao dio svakodnevice u suvremenom društvu pruža mnoge prilike za identifikaciju na više razina, ne samo nacionalnoj. Identificiranje s grupama također je vrlo važan aspekt života (Heere et al. 2011:606) koje se ne događa izolirano pa je često potrebno kod promatranja i analize identificiranja s grupama na sportskoj razini uzeti u obzir utjecaj drugih grupnih identiteta. O sportu i nacionalnom identitetu pisali su mnogi poznati znanstvenici poput Richarda Giulianottija, Alana Tomlinsona i Christophera Younga, Jaya Coakleya, Liz Crolley, Barriea Houlihana i mnogih drugih.

Sport je arena u kojoj se konstruiraju i rekonstruiraju identiteti, odnosno mjesto gdje se na međunarodnoj razini proizvode nacionalne kulturne razlike, a to je moguće jer je „fokus sporta na simbole, pobjeđivanje, natjecanje, pristrane navijače i momčadske igre, kao i na kolektivnu borbu. Kao nijedan drugi kulturni oblik, sport je omogućio da se koristi kao pokazatelj određenih nacionalnih karakteristika, a time i da bude predstavnik nacionalnog identiteta“ (Boyle i Haynes 2009b:144). „Uloga sporta u međunarodnim odnosima i nacionalnom razvoju naglašava političko značenje sporta u mnogim društvima“ (Eitzen i Frey 1991:503), čime pruža mogućnost promoviranja nacionalnog jedinstva i solidarnosti dijelom zbog medija koji igraju veliku ulogu u stvaranju i oblikovanju slike i mišljenja o sportu i

naciji, a čiji konstrukt stvarnosti publika rijetko kad propituje (ibid.:510). Zbog toga je kroz povijest sport često dominirao i bio dokumentiran od strane masovnih medija. Podložnost sporta raznim utjecajima, a i njegova sposobnost da utječe na druge društvene i kulturne pojave, pružaju širok spektar tema za antropološka istraživanja, a neke od njih su grupe dinamike, supkulture, ponašanje, društvene dinamike, identiteti i drugo.

Kao vrsta sporta nogomet je oblik masovne pučke kulture i kao takav „ima značajnu ulogu u konstrukciji i učvršćivanju društvenih identiteta, ponajprije lokalnih i nacionalnih. Nogomet u konstrukciji tih identiteta spontano ali izričito naglašava razlikovanje od drugih i suprotstavljanje drugima, ukazujući da su svi identiteti u osnovi diferencirajući jer svaki uspostavlja ono što drži da on sam jeste samo na podlozi razlikovanja od drugih“ (Vrcan 2003:21). Nogomet je plodno tlo za analizu konstrukcije i učvršćivanja nacionalnog identiteta jer nacionalne nogometne momčadi na međunarodnim turnirima predstavljaju cijele nacije. Oko njih se nacije okupljaju, ujedinjuju i iskazuju svoju emocionalnu privrženost. Povezanost nogometa i nacionalnog identiteta, te ulogu nogometa u konstrukciji identiteta osim već navedenih autora istražuju i mnogi drugi antropolozi, sociolozi, psiholozi i znanstvenici drugih društvenih znanosti.

Rad je podijeljen na četiri cjeline. U prvom poglavlju objašnjavaju se i stavljaju u kontekst sporta i nogometa pojmovi identitet, nacionalni identitet i nacionalni simboli. Pojmovi identitet i nacionalni identitet izrazito su kompleksni u samoj svojoj srži i teško da su ovim poglavljem obuhvaćeni svi njihovi aspekti. Nacionalni simboli našli su svoje mjesto u ovom poglavlju zbog svoje uloge i prisutnosti u nogometu i medijima. Drugo poglavlje obuhvaća povijest nogometa u Hrvatskoj te pregled povijesti i zanimljivosti o Hrvatskoj nogometnoj reprezentaciji. Treće poglavlje pod naslovom „Studije slučajeva koje uključuju nacionalni identitet, nogomet i/ili medije“, kao što je već na početku rečeno, obuhvaća nekoliko istraživanja o nacionalnom identitetu iz različitih perspektiva. Četvrto poglavlje bavi se analizom brojeva dnevnih novina *Večernji list* i *Sportske novosti* koje spominju utakmice Hrvatske sa Srbijom i Islandom.

1. Identitet, nacionalni identitet i nacionalni simboli

1.1. Identitet

Prvo ću se pozabaviti pitanjem identiteta koje je „ključno kulturno pitanje jer je povezano sa sustavima vrijednosti, normama, simbolima, pravilima i načinima ponašanja i djelovanja“ (Paić prema Cifrić; Nikodem 2006:333). Osim na pitanje *što je identitet*, pokušat ću odgovoriti i na druga pitanja, poput: *kako se manifestira, zašto je on važan, kako se mijenja, koja je njegova veza sa sportom i nogometom*. Dakle, krenut ću od problematike definiranja identiteta. Prilikom pretraživanja literature uvidjela sam da ova tema pobuđuje ogroman interes znanstvenika s područja društvenih i humanističkih znanosti i da se veže uz razne druge društvene i kulturne procese i pojave, poput globalizacije, multikulturalnosti, komodifikacije, održivog razvoja, migracija i mnogih drugih. Čitajući radove o identitetu primijetila sam da je pojam u literaturi ustvari nestabilan i podložan kontinuiranom procesu konstrukcije i rekonstrukcije. Moja pretpostavka je da je to tako jer je identitet kao „kategorija i pojam društvenih znanosti jako heterogen u pogledu svojih konstitutivnih elemenata i rezultat je socijalnih procesa“ (Sekulić 2010:15).

Kako bih definirala pojam identiteta poslužit ću se riječima dvaju autora sociologa, koji su pisali o njemu u okviru svojih radova. „Identitet je društveno konstruiran, kompleksan obrazac ponašanja, akcija i etiketa koji određuju i koji su određeni našim interakcijama s drugima (Gill 2005:85-86), također, „identitet je skup osjećaja i ovisno o okolnostima, različiti elementi tog skupa izbijaju u prvi plan“ (Black/MacRaild U: Kalanj 2008:14). Iz ovakvog shvaćanja pojma identiteta možemo zaključiti da identitet ima dinamičan karakter i da je zato fleksibilan, a nije isključiv i stalan, već se gradi i razvija. Također, „u modernim društvima ljudi su suočeni sa nizom izbora zbog čega dolazi do nestabilnosti identiteta; javljaju se sumnje i dileme u pogledu identifikacije i pripadnosti“ (Golubović 1999:7) što opet ukazuje na česte promjene identiteta. Porat (2010:279) pak u svom radu pokušava objasniti identitet kao svakodnevno iskustvo s određenim društvenim kategorijama kao što su etnička grupa, razred, nacija, spol ili nogometni klub, a u okviru kojih ga „preispitujemo i modificiramo, jer identitet nije stanje već proces“ (Golubović 1999:9) čiji „razvoj nije jednosmjernan ni automatski“ (ibid.:19). Također, čovjek se ne rađa s već izgrađenim i stabilnim identitetom, nego ga postepeno i kontinuirano konstruira.

Vezano uz identitet i definiranje samoga sebe važno je reći da se nijedan pojedinac i nijedna zajednica ne mogu definirati naspram sebe samih već uvijek naspram drugih. Svaki

identitet pretpostavlja nekog „drugog“ to jest svako „ja“ definira se od strane drugog (ibid.:16). Dakle, za izgradnju identiteta važna je sposobnost pojedinca/grupe da utvrdi svoju različitost od drugih, to jest, da odredi svoje sličnosti s drugima i razlike naspram drugih pojedinaca te da se svrsta u jednu od ponuđenih kategorija individualnog ili kolektivnog identiteta. Na formiranje identiteta utječu i društvene, ekonomske te druge okolnosti u kojima se nalazimo, a „izražava se kao doživljaj ili osjećaj individualne osobnosti i implicitne ili eksplicitne pripadnosti nekoj od društvenih grupa (obitelji, etničkoj zajednici, naciji, socijalnoj kategoriji, generacijskoj struji itd.)“ (Kalanj 2008:14).

Često se događa da kroz proces identifikacije trpamo sebe same ili druge ljude u grupe s određenim karakteristikama, jer nam one omogućuju da ljude na taj način uspješnije memoriramo. Prilikom upoznavanja i stjecanja prvih dojmova, ljude ćemo u tom trenutku bolje zapamtiti po njihovim karakternim osobinama, stavovima i odnosu prema svijetu nego po imenima. Dakle, identitet nam govori o karakternim crtama, sposobnostima i sklonostima pojedinca te o tome gdje taj pojedinac pripada u socijalnom i duhovnom smislu (Golubović 1999:5). Također, izražavanje i isticanje identiteta u javnosti, omogućuje nam povezivanje s pojedincima/grupama pojedinaca koje onda mogu odbiti ili podržati taj identitet. Što se tiče javnog isticanja identiteta, Goffman smatra da identitet možemo najbolje razumjeti kao predstavu ili ulogu. Naime, identitet postaje niz uloga odigranih od strane pojedinaca u odgovoru na društvene okolnosti u kojima se nalaze (Goffman U: Gill 2005:85). Radi se o tome da u različitim situacijama različiti dijelovi identiteta dolaze u prvi plan, i kod individualnog i kod kolektivnog identiteta.

Kroz prethodne odlomke nekoliko puta spomenula sam identitet u kontekstu pojedinca i grupe. I individualni i kolektivni identitet konstruiraju se u odnosu na nešto, no individualni identitet konstruira se s obzirom na različitost od drugih pojedinaca, a kolektivni s obzirom na sličnosti unutar određene grupe. Također, kolektivni identitet se može konstruirati i na razlikama u odnosu na druge grupe. Dakle, individualni identitet podrazumijeva postojanje svijesti o samom sebi kao različitom od svih drugih, dok kolektivni identitet proizlazi iz toga da je čovjek društveno biće koje svoj identitet oblikuje u okruženju i pod utjecajem društva i kulture te u odnosu na druge. Ipak individualni i kolektivni identitet međusobno se ne isključuju, već se nadopunjuju i koegzistiraju. Iz ovoga vidimo da se zajednice uglavnom definiraju s obzirom na razlike, ali i na sličnosti, u kulturi i ponašanju. Osim toga, ako bolje promotrimo, primjećujemo da zajednice možemo razlikovati i na temelju njihove interpretacije značenja koje svojoj zajednici pridaju njeni članovi.

Još ću se malo posvetiti kolektivnom identitetu jer Golubović, uz grupni, klasni, socijalni, kulturni i profesionalni identitet, navodi nacionalni kao vrstu kolektivnog identiteta. Isto tako preuzima, od Anthonyja Smitha, tri komponente zajedničkog iskustva koje konstituiraju kolektivni identitet: kontinuitet iskustva iste populacije (grupe), zajedničko sjećanje na specifične događaje, osjećanje (poimanje) zajedničke sudbine (1999:28), što je jako bitno pri konstrukciji i održavanju kontinuiteta nacionalnog identiteta. Pri izgradnji i manipulaciji kolektivnim identitetom važnu ulogu imaju povijest, tradicija, rituali, porijeklo i budućnost, a isto onda vrijedi i za nacionalni identitet.

Kako bih odgovorila na pitanje postavljeno na početku poglavlja, zašto je identitet važan, preuzet ću riječi Rade Kalanja koji smatra da je:

„identitet bitna, trajna i određujuća forma individualne i društvene egzistencije, bez koje ni pojedinci ni društvene grupe, manjeg ili većeg opsega, ne bi imale svoj egzistencijalni smisao. Upravo je prepoznatljiv i razlikovni identitet ono što daje smisao njihovoj postojanju“ (2010:119).

Identitet je važan i zato što pojedincu ili grupi u kriznim trenucima može pružiti jedinu ili jednu od stabilnijih uporišnih točaka u životu.

Kao što je vidljivo iz prethodnih odlomaka, o identitetu se može svašta reći, čak i tvrdnje koje su kontradiktorne, a da opet bude istinito i zato je prilično točna postavka da je „identitet prazna riječ ili pojmovni konstrukt u čiji se sadržaj mogu trpati najrazličitija konkretna određenja, ovisno o tome što se njime želi postići, dokazati ili legitimirati, bilo na individualnoj ili na kolektivnoj razini“ (ibid.:118).

Zbog mnogih suvremenih procesa poput globalizacije, postmoderni subjekt natjeran je uvijek rekonstruirati i prikazivati svoj identitet, a na globalizaciju sporta (zadnjih petnaestak godina) gleda se kao na silu velike moći koja ponekad negativno utječe na identitete i procese identifikacije, to jest, na neki način ih razvodnjuje. Ipak, sport povezuje ljude i pruža jedinstvenu priliku za konstrukciju svijesti o kolektivnom identitetu. On je integralni dio društva koji može poslužiti za promišljanje o samom društvu i zato smatram, kao i mnogi autori, da sport ima snažnu ulogu u proizvodnji određenih kulturnih, socijalnih i političkih identiteta i da je zato mobiliziran u reprodukciji dominantnih identiteta povezanih s mjestom. Isto tako, važnu ulogu u svemu tome imaju i mediji, koji su sve napredniji i velikom brzinom raspršuju informacije. Danas i sport i mediji zajedno imaju veliku moć nad društvom, a s njima je moguće manipulirati. Takvo stanje stvari iskorištavaju pojedinci kako bi nametnuli određena razmišljanja i ideje, ali i kako bi se u kriznim situacijama ojačale određene vrste

identiteta (na primjer: nacionalni) koje mogu homogenizirati zajednicu i učvrstiti veze među njezinim članovima.

1.2. Nacionalni identitet

Danas, u doba mnogih kulturnih i društvenih procesa koji uvelike utječu na identitete pojedinaca i nacija, naveliko se priča o gubljenju nacionalnog identiteta. Stoga, smatram da bih trebala ukratko obrazložiti razne teorijske postavke o kojima pišu autori s područja antropologije i sociologije, a koji su bitni za ovu studiju.

Krenut ću od pojma nacije. Prema Golubović (1999:74), nacija se definira na dva načina: prvi pojam nacije je etnički i on se izvodi iz njemačkog romantizma i izražava težnju za plemenskim jedinstvom, koje se zasniva na legendama i mitovima; drugi pojam je građanski pojam nacije i on se definira kulturološki, kao proizvod Francuske revolucije, prema kojem je nacija zajednica određena kulturnim i političkim identitetom. Ono što je važnije za ovaj rad je činjenica da je nacija globalna pojava koja prodire u sve sfere ljudske aktivnosti i osigurava općeprihvaćene spona za uspostavljanje uzajamnih odnosa (Smith prema Golubović 1999:82).

Nacionalni identitet je višedimenzionalan pojam, a njegova bitna obilježja su povijesni teritorij, odnosno domovina, zajednički mitovi i povijesna sjećanja, zajednička kultura, zajednička zakonska prava i dužnosti svih pripadnika nacije i zajednička ekonomija, s teritorijalnom mobilnošću pripadnika nacije. Dakle, nacija se može definirati kao „imenovana ljudska populacija sa zajedničkim povijesnim teritorijem, zajedničkim mitovima i povijesnim sjećanjima, zajedničkom masovnom, javnom kulturom, zajedničkom ekonomijom i zajedničkim zakonskim pravima i dužnostima svih pripadnika“ (Smith 1998:29-30). Billig (2011:38) ističe da svaka nacija mora imati svoju povijest i svoje vlastito kolektivno sjećanje. Većina ovih stavki mijenja se kroz vrijeme i zato mislim da u okviru toga možemo reći da nacionalni identitet nije uvijek jasan, a ni statičan kao što se vrlo često zna isticati.

„Nacije kao cjelovite nacionalne zajednice i nacionalni identiteti (kao masovni kolektivi) su moderni fenomeni koji se izgrađuju u epohi moderne i modernog društva, a u stručnoj literaturi je usuglašeno da ove pojave nastaju tijekom industrijske revolucije, procesa kapitalističko-industrijskog poduzetništva, naglog razvoja urbanizacije i drugih“ (Korunić 2005:88).

U političkom sustavu utemeljenom na građanskom društvu i njegovom pravnom i političkom poretku, svaki narod organizira cjelokupni javni život i mobilizira cjelokupnu javnost. To su osnove na kojima nastaje nacija i nacionalni identitet. Nacija predstavlja društvenu zajednicu koja se temelji na zajedničkoj prošlosti, posebnosti jezika, religije i običaja, osjećaju zajedničkog ponosa i društvene jednakosti, političkoj organiziranosti. Prema tome „nacionalna pripadnost ne određuje se ni krvlju ni tlom, već kulturom“ (Vujević 2006:384). Stoga možemo reći da je nacija „kulturalna zajednica koja je politički organizirana ili to želi biti“ (ibid.). Nacije i nacionalni identiteti izgrađuju se u procesima stalnih i intenzivnih promjena i socijalnih i kulturnih interakcija. Unutar neke nacionalne zajednice, u isto vrijeme, pojavljuju se različiti društveni identiteti koji su u međuovisnosti: kulturni, politički, privredni, jezični, etnički, državni, vjerski i drugi. Međutim, svi ti zasebni identiteti u različitim uvjetima i prostorima, mogu tvoriti jedinstveni nacionalni kolektivitet, to jest, izgrađivati složeni kolektivni identitet jedne nacije (kao homogene i cjelovite nacionalne zajednice) koja uspostavlja odnose s drugim etnijama, narodima, nacijama, kulturama i tako dalje (Korunić 2005:95). Nacionalni identitet razlikuje se od drugih identiteta po svom opsegu koji nadilazi lokalnu pripadnost, pripadnost političkim strujama, društvenim slojevima, religijama, a ponekad i državama, te kao takav ima puno moćniji i trajniji utjecaj nego svi prethodno navedeni aspekti. Iz ovoga možemo zaključiti da nacija nije zamjena za individualni ili više vrsta kolektivnog identiteta, nego je sveukupni okvir koji pruža svojim članovima da s obzirom na određene uvjete i svojstva žive i djeluju kao priznati članovi te nacionalne zajednice. U okviru toga možemo reći i da je nacionalni identitet više od samo-definicije pojedinca, ustvari se radi o „načinu života koji se svakodnevno živi u svijetu nacija-država“ (Billig 2011:69).

Nacionalni identiteti, unutar neke nacionalne zajednice ili nacionalne države, nastaju na dvjema razinama; na jednoj razini nastaje identitet nacije kao zajednice, a na drugoj je identitet kojim se pojedinac, neka etnička grupa ili narod poistovjećuju s tom nacijom. U oblikovanju doživljaja nacionalne pripadnosti ili identiteta, na obje spomenute razine, u velikim razmjerima značajnu ulogu imaju mediji koji stvaraju određene slike zajednice među ljudima. U nekim situacijama je nacionalni identitet u očima drugih dvosmislen i problematičan, iako za samu naciju to tako ne mora biti. Ponekad može doći do toga da s vremenom i zbog raznih utjecaja nacionalno jedinstvo i nacionalni identitet oslabe i u takvim trenucima nacijama kao „*zamišljenim zajednicama*“ (Anderson prema Rendeli 2006:29) potrebne su različite vrste rituala kao što su komemoracije, parade, proslave i drugi oblici uprizoravanja kako bi ojačale svoj nacionalni identitet i pokazale svoje nacionalne simbole.

Osim toga države utječu na razvoj nacionalnog identiteta kako bi održale društvenu koheziju i kako bi se razlikovale od susjednih i drugih zemalja (Houlihan 1997:124). Iako sam nekoliko puta spomenula definiranje samih sebe kao nacije nasuprot drugih, to ne znači da se „mi“ nužno suprotstavlja „drugom“ kao neprijateljskom, jer se identifikacija sa svojom nacijom ne doživljava isključivom, već se temelji na međusobnom uvažavanju razlika i na toleranciji.

Sport općenito, kao društveni fenomen, pruža prilike za javno izražavanje nacionalnog identiteta, vrijednosti, ponosa, kolektivnog jedinstva i uvjerenja. Također, sportovi poput nogometa prizivaju snažne emocije i lako su razumljivi i zato se smatra da su učinkovito sredstvo za njegu nacionalnog identiteta (Coakley; Topič 2010:383). Nacionalni identitet postiže se i odobrava kroz razne odnose i uključujuće procese prezentacije i afirmacije. On se ustvari ne posjeduje te je tečan, osporavan i multidimenzionalan jer se stvara kroz društvenu interakciju. Naime, ljudi tijekom života personaliziraju, proširuju i uvijek nanovo preispituju svoje nacionalne identitete jer dolaze u doticaj s pričama ispričanim i konstruiranim kroz mnoge institucije, uključujući obitelj, obrazovanje, religiju, politiku, sport, ekonomiju i znanost. Složila bih se s Nevenom Rendeli koja ističe da „sport nije apolitična sfera a da su tome dokaz situacije u kojima se sport pretvara u traganje za nacionalnim identitetom, političkom emancipacijom ili se koristi za učvršćivanje političkog sistema“ (2006:12). Primjer za to je upravo Hrvatska. „Iako fizička, kompetitivna, nadjezična i populistička priroda većine sportova čini da su oni savršen medij za izražavanje grupnih identiteta (Polley prema Biti 2008:143-144) ipak je dojam, koji se definitivno potvrđuje na primjeru Hrvatske, da nogometu u tom smislu nema premca“ (Biti 2008:143-144). Veza između sporta i stvaranja identiteta još uvijek je pomalo nejasna, pogotovo ako se odbaci ideja da je nacionalni identitet fiksni i prihvatiti viđenje da je riječ o „ideološkoj konstrukciji koja mora biti konstantno pohranjivana, nanovo izmišljena i održavana“ (Cashmoore prema Rendeli 2006:3).

Kako u nogometu, tako i u ostalim sportovima, migracije igrača u današnje vrijeme otežavaju bilokakvo govorenje o stilovima igre koji su specifični za određene nacije, međutim, takav diskurs ostaje i dalje prisutan u medijima. Možemo reći da se nešto slično događa i s nacionalnim identitetom, koji i dalje ostaje u središtu sportske kulture jer njegova afektivna snaga proizlazi izravno iz konotativne povezanosti natjecanja i identiteta (Inthorn 2010:791). Inthorn (2010:798) navodi da postoji nekoliko razloga zašto koncepti nacije i nacionalnog identiteta ostaju i dalje u središtu u sportskoj medijskoj industriji: međunarodni sportski turniri vrte se oko ideje da je svijet podijeljen na nacije, natjecateljski sportovi temelje se na odnosu *mi* i *oni*, nacionalne ekipe percipiraju se kao nacionalni simboli.

Također, medijska izvještavanja o nogometnim prvenstvima i nogometnim uspjesima nacionalnih momčadi neizostavan su faktor u procesu konstruiranja nacionalnog identiteta i nacionalne zajednice.

Nogomet može pojačavati rivalstvo na nacionalnoj razini kao i povijesne razmirice koje potječu izvan nogometa i nogometnog terena, a uz pomoć medija ovu sliku o nacionalnoj momčadi koja se bori na sportskom terenu u njihovo ime vidi cijela nacija koja se s njima poistovjećuje. Isto tako, „međunarodne nogometne utakmice omogućuju jačanje osjećaja „nas“ članova neke zamišljene zajednice u obliku nacije i pomaže članovima internalizirati i izraziti njihov jedinstveni identitet kroz nogometno navijaštvo“ (Kösebalaban 2004:48), kao i nadvladati bilo kakve unutarnje podjele koje možda postoje. Kada je nacija prepoznata kao jedan od čimbenika kolektivnog ujedinjavanja i kad se uvidjelo da je u sportu postala faktor identifikacije i na individualnom i kolektivnom nivou, nacionalne nogometne reprezentacije postale su ogledalo nacije, te je poistovjećivanje sa sportašima postalo prisutno na svakom većem natjecanju (Rendeli 2006:4). Vojnički jezik jedno je od sredstava prisutnih u nogometnom svijetu, koje ne potječe primarno s tog područja, a opet je u njegovoj službi te naglašava i pojačava osjećaj nacionalnog identiteta. Isto tako, mediji ratnom retorikom pozivaju publiku da se smjesti uz nacionalne „nas“ nasuprot našeg „drugog“, tako konstruirajući „zamišljene nacionalne zajednice“ (Inthorn 2010:796).

Na kraju svega iznesenog o nacionalnom identitetu, složit ću se s Michaelom Billigom da izraz „nacionalni identitet“ često objašnjava manje nego što se to čini (2011:60), a brojne studije ukazuju na ustrajnost nacije i nacionalnog identiteta kao referentnih točaka u sportu/nogometu i medijima posebno vezanim uz nogomet.

1.3. Nacionalni simboli - određenje

„Nacionalni simboli važan su čimbenik nacionalnog identiteta, pa su tako i hrvatski nacionalni simboli važan dio hrvatskog nacionalnog identiteta“ (Jareb 2010:9). Nacionalni simboli igraju važnu ulogu u formiranju ili jačanju nacionalnog identiteta jer „bazirajući se na dijeljenim vrijednostima, običajima, simbolima ili kulturnom nasljeđu, nacionalni identitet pruža osjećaj pripadanja grupi sa zajedničkim kulturnim, povijesnim i teritorijalnim posebnostima. Na taj su način događaji vezani uz sport učinkovito sredstvo stvaranja nacionalnog identiteta i jedinstva, ali i sredstvo promoviranja imidža i moći određenih grupa, zajednica i nacije kao cjeline“ (Bartolucci i Tomić 2011:379). Na nacionalnoj razini, skupovi simbola i vjerovanja koji označavaju zajedništvo djeluju kao jače vezivno sredstvo nego kod

drugih vrsta identiteta jer je i emocionalni naboj koji izazivaju kod ljudi jači. „Nema slučaja sportskog uspjeha bez ponosnog isticanja hrvatske zastave“ (Jareb 2010:376). Uz njih se javno i ponosno ističu i drugi hrvatski nacionalni simboli.

Simboli omogućuju određeni način govora i opisivanje sebe i svoje zajednice, kao i svog nacionalnog identiteta. Odnosno, oni nam pomažu da izrazimo svoj nacionalni identitet. Nacije se redovito predstavljaju kroz sport. Nacionalne zastave se vijuju, himne se sviraju, političari su dio publike, a sportaši se natječu u nacionalnim dresovima (Von der Lippe 2002:3). Sport, pogotovo na međunarodnim priredbama (na primjer: svjetska prvenstva, europska prvenstva i drugo), u sklopu rituala i ceremonija omogućuje izlaganje i reprezentaciju simbola koji u tim situacijama služe za jačanje nacionalnog identiteta i predstavljanje nacije na međunarodnoj sceni (usp. Brentin 2013:994). Dakle, puno puta prilikom otvaranja ili zatvaranja raznih prvenstava, između ostaloga, možemo vidjeti mahanje nacionalnim zastavama te čuti sviranje i pjevanje nacionalnih himni. Upravo to nošenje, podizanje i postavljanje nacionalnih zastava na velikim sportskim natjecanjima, kada se predstavljaju sudionici, precizno se i pravilno regulira za međunarodnu publiku. Možemo reći da se u dosta slučajeva na taj način njima manipulira u korist određenih nacija (na primjer: domaćina, svjetskih sila i susjednih zemalja).

Nogometna arena nerijetko pruža simbole i znakove koje razni akteri prisvajaju i pridružuju im ponekad sličan, a ponekad različit smisao (usp. Baller 2012:311) koji se pomoću medija prenose široj javnosti. U tom smislu, možemo spomenuti pjevanje nacionalnih himni na počecima reprezentativnih utakmica, pogotovo u momčadskim sportovima, kad ono može otići u nepredviđenom smjeru, kao što ćemo vidjeti kasnije u analizi dnevnih novina (utakmice sa Srbijom). Nacije, putem nogometa i drugih sportova, naglašavaju svoj identitet slaveći nacionalne himne, zastave i koristeći nadimke koji odražavaju njihove aspiracije i ambicije. „Ime nije samo etiketa, ono je simbol koji nas definira“ (Awad 2012:72) pa tako i ono nacionalne reprezentacije. Nadimci korišteni za opis nogometnih ekipa svjesni su načini formiranja nacionalnog identiteta za svaku reprezentaciju (ibid.:73). Također, mediji čestim referiranjem na stil igre i ponašanja navijača te stavljanjem nacionalnih simbola u prvi plan tijekom pokrivanja sportskih događanja, pridonose stvaranju, održavanju i isticanju već uvriježenih nacionalnih stereotipa i formiranju nadimaka za cijele nacije. Takav diskurs o nogometu i stereotipima posebno je prisutan u novinama te se njime jačaju ideje kolektivnog identiteta vezanog uz sport. Ne samo da jačaju ideje kolektivnog identiteta, u ovom slučaju nacionalnog, već poprimaju i „interaktivnu funkciju kada članovi grupe žele razlikovati „nas“ od „njih““ (Abell 2011:248). Dakle, zbog učestalog pojavljivanja u javnosti, stereotipi

su postali dobro prihvaćene konvencije reprezentacije i mogu pružiti uvid u to kako je nacija percipirana kao drugačija od drugih nacija. Isto tako, zbog te učestale prisutnosti jačaju mitovi o nacionalnim identitetima (Crolley et al. 2000:109). S druge strane, postoje slučajevi u kojima su nacionalni simboli polazna točka za stvaranje stereotipa o naciji, tako na primjer za Španjolce u novinarskom diskursu nerijetko piše da su poput španjolske *armade*. Mediji ustvari manipuliraju nacionalnim simbolima tako što ih poistovjećuju sa sportskim obilježjima na dresovima i ostaloj opremi, čime se daje svečaniji ton sportskom susretu, a sve u svrhu propagandnih poruka i medijskog interesa (Pezo 2010:141).

Zastave i himne nisu jedini simboli moderne države. „Kovanice i novčanice su tipični nacionalni simboli, koji ostaju neprimijećeni u svakodnevnim financijskim transakcijama“ (Billig 2011:41). Mnogi predmeti i pjesme, upotrebom u svečanim prigodama kroz dulje vremensko razdoblje, postaju nacionalnim simbolima. U Hrvatskoj su to na primjer šestinski šešir i kišobran, stara splitska budnica *Marjane, Marjane*, kockasti dres i drugi. Također, možemo reći da su neformalni hrvatski nacionalni simboli navijačke pjesme koje se redovito izvode na reprezentativnim utakmicama, a kojima se stvara zajedništvo među navijačima, ali i povezuje navijače i igrače.

Hrvatski nacionalni simboli (grb i zastava) temelje se na starom hrvatskom zemaljskom grbu i suvremenoj nacionalnoj trobojnici, a javljaju se u prvoj polovici devetnaestog stoljeća kada se stvaraju suvremene nacije i pojavljuju suvremeni nacionalni simboli (Jareb 2010:9). Prema Jarebu „oni su u razmjerno kratkom razdoblju od početka devedesetih godina prošlog stoljeća prošli trnovit put od simbola koji su u dobrom dijelu međunarodne zajednice promatrani s nevjericom zbog njihove navodne sumnjive prošlosti do prepoznatljivog i popularnog detalja zastupljenog na dresovima uspješnih hrvatskih sportaša“ (ibid.). Devedesetih godina dvadesetog stoljeća „hrvatske nacionalne simbole bez socijalističkih obilježja afirmirali su brojni hrvatski građani koji su ih javno isticali, ali i novonastale hrvatske političke stranke koje su se zalagale za uspostavu suverene i slobodne hrvatske države“ (ibid.:334). Hrvatski nacionalni simboli imali su burnu prošlost, često su zabranjivani, ili zbog toga što su podsjećali na ustaške zločine, ili kako bi se zatro bilo kakav pokušaj odcjepljenja iz velikih državnih tvorevina (kao na primjer u vrijeme Kraljevine Jugoslavije). Također, hrvatski grb, to jest boja početnog polja (crvena ili bijela) tijekom povijesti je izazivala i još uvijek izaziva mnoge rasprave. Slična situacija danas je i sa crveno-bijelim kockicama (preuzetima s hrvatskog grba) na dresu nogometne reprezentacije. Naime, sudeći prema internetskim portalima, u posljednje vrijeme delegati FIFA-e i UEFA-e sve češće odlučuju da Hrvatska igra u plavom, inače rezervnom dresu.

Danas su hrvatski nacionalni simboli prilično poznati u svijetu, zahvaljujući hrvatskim sportašima koji su osvajali brojne medalje i postizali velike uspjehe na raznim međunarodnim natjecanjima. Tako je Goran Ivanišević, pomoću trake za glavu u bojama hrvatske zastave i s hrvatskim grbom, za vrijeme Domovinskog rata, lobirao za priznavanje neovisne hrvatske države u svjetskoj javnosti, a što se danas spominje kao jedna od važnijih crtica iz hrvatske povijesti koja budi nacionalni ponos. Ovo je jedan od mnogih primjera koji pokazuju da sportski uspjeh i prisutnost nacionalnih simbola mogu pobuditi nacionalne osjećaje i nacionalni identitet.

2. Nogomet u Hrvatskoj

2.1. Nogomet u Hrvatskoj – povijesni pregled

Početke nogometa moguće je pronaći potkraj 15. i početkom 16. stoljeća u Italiji i Engleskoj (Vrcan 2003:8). Već su tada vidljive velike sličnosti s današnjim nogometom od navijača do povezanosti nogometa i politike. No pravila i broj igrača reguliraju se u Engleskoj tek u devetnaestom stoljeću, a tamo su i osnovani prvi savez, prvi klub kao i prva nogometna natjecanja. Nogomet se proširio svijetom upravo zahvaljujući moći i ugledu tadašnjeg Britanskog Carstva.

Nogomet je kao i drugi moderni sportovi poput hokeja, tenisa, atletike i drugih, u Hrvatsku došao početkom dvadesetog stoljeća, a njegovi službeni počeci vezani su uz Franju Bučara koji se upoznao s nogometom tijekom studija u Stockholmu, a povratkom u domovinu uvrstio ga je i u program nastave na Tečaju za učitelje gimnastike (Jajčević 2010:61). Riječ nogomet, koja je odmah bila prihvaćena i usvojena, skovao je Slavko Rutzner Radmilović 1893./94. (Marković 2012:309).

Nogomet su prvi u današnjem obliku, u Hrvatskoj kao i u ostatku svijeta, igrali Englezi 1873. godine, kada su došli u Rijeku radi izgradnje tvornice, zatim engleski mornari u Zadru, te engleski geodeti i šumarski inženjeri u Novoj Gradišci. Ipak, Hrvati nisu sudjelovali u tim utakmicama. Nekoliko godina nakon utakmice u Rijeci, prvi su put u Županji lokalni mladići odigrali utakmicu s Englezima, o čemu postoji pisani zapis. Nogometna lopta kojom je odigrana prva utakmica i nekoliko drugih u Županji sačuvana je do danas¹. „Najveće zasluge za širenje nogometa u nas imali su Prvi nogometni i športski klub (PNIŠK) i Hrvatski akademski športski klub (HAŠK), osnovani 1903. godine“ (Jajčević 2010:59). Nakon toga počinju djelovati i klubovi GŠK Segesta, SK Slavija, HŠK Concordia, ŠK Trenk, ŠK Olimpija, HŠK Victoria, GSK Marsonija, Varaždinski športski klub, HŠK Ilirija. HNK Hajduk i 1. Hrvatski građanski športski klub osnovani su 1911. godine, a prvi stadion otvoren je godinu dana kasnije u Maksimiru. U Hrvatskoj su pravila nogometne igre prvi put objavljena u časopisu *Šport* 1896. godine. „Osnivanje novih nogometnih klubova u Hrvatskoj potaklo je osnivanje strukovnog športskog saveza koji bi vodio brigu o domaćim natjecanjima i utakmicama sa stranim klubovima“ (ibid.:62). Političke okolnosti u to vrijeme nisu bile povoljne za osnivanje nacionalnog nogometnog saveza. Također zbog političke krize u

¹ Hrvatski nogometni savez. Povijest. URL: <http://hns-cff.hr/hns/o-nama/povijest/> (15. 4. 2014.)

Austro-Ugarskoj Monarhiji Austrijski športski savez nije gledao blagonaklono na osnivanje Hrvatskog športskog saveza, te je zabranio svojim klubovima da igraju s onim klubovima koji su postali njegovi članovi. Nakon Prvog svjetskog rata opet se krenulo u lobiranje za službenim osnivanjem Hrvatskog nogometnog saveza koje je propalo pred samim postizanjem dogovora, te je osnovan Jugoslavenski nogometni savez. Tako je Hrvatski nogometni savez utemeljen tek 1939. godine, sedamdeset i šest godina nakon što je osnovan Engleski nogometni savez, koji je najstariji nogometni savez u svijetu. Za prvog predsjednika saveza izabran je dr. Ivo Kraljević². U vrijeme Jugoslavije pa sve do osamostaljenja hrvatske države savez se borio za ravnopravnost u okviru Jugoslavenskog saveza.

Nogomet je brzo osvojio cijelu Hrvatsku, te je danas najpopularniji sport u Hrvatskoj. 1990. godine odigrao je važnu ulogu u stjecanju nezavisnosti i priznavanju mlade hrvatske države, kao i u utvrđivanju i jačanju hrvatskog nacionalnog identiteta za vrijeme prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana. Osim reprezentacije i klubovi su odigrali važnu ulogu u promoviranju hrvatske države, nakon njenog osnutka. Bože Šimleša (1998:30) napisao je 1993. godine kada su Dinamo i Hajduk igrali protiv Ajaxa i Steaue u Europskim kupovima da je „za nas svaka međunarodna utakmica bitka za afirmaciju i istinu o Hrvatskoj“. Sljedeće godine Hajduk se našao među osam najboljih europskih klubova u Ligi prvaka što je opet pridonijelo promociji Hrvatske.

Devedesetih godina hrvatski nogomet obilježila je i promjena imena zagrebačkog kluba iz *Dinamo* u *HAŠK Građanski*, a potom u *Croatia*, što je izazvalo nezapamćenu netrpeljivost između predsjednika Republike i navijačke udruge Bad Blue Boys. Iako je ime *Croatia* trebalo pojačati nacionalnu identifikaciju među navijačima, to se nije dogodilo. Naprotiv, navijači su bojkotirali utakmice zahtijevajući vraćanje starog imena, zbog čega su u javnosti optuživani da su protiv političkih promjena (Vujević 2000:142). „Oni koji žele vraćanje imena NK "Dinamo" tvrde da se uz taj naziv ne vežu pozitivni osjećaji prema socijalizmu i Jugoslaviji. Oni koji su za novo ime takve nazivaju nostalgicarima prema bivšem političkom sustavu i bivšoj državi“ (ibid.). Klubu je vraćeno ime *Dinamo* nakon Tuđmanove smrti 2000. godine, a 2011. godine dodan mu je prefiks Građanski (GNK Dinamo). Upravo je ovaj klub „najtrofejniji hrvatski nogometni klub, s osvojenih 25 naslova prvaka u nacionalnim prvenstvima, 21 titulom pobjednika nacionalnog Kupa, četiri osvojena Superkupa i osvojenim Kupom velesajamskih gradova 1967.“³ Najveći rivali među hrvatskim klubovima su Dinamo i Hajduk, pa se i utakmice između njih zovu *vječni derbi*.

² Hrvatski nogometni savez. Povijest. URL: <http://hns-cff.hr/hns/o-nama/povijest/> (15. 4. 2014.)

³ GNK Dinamo Zagreb. Povijest. URL: <http://gnkdinamo.hr/hr/povijest.html> (30. 6. 2014.)

2.2. Hrvatska nogometna reprezentacija

Hrvatska nogometna reprezentacija jedno je od najčešćih i najbolje iskorištenih medija za jačanje i izražavanje hrvatskog nacionalnog identiteta u prošlosti i danas, jer predstavlja Republiku Hrvatsku na međunarodnim natjecanjima u nogometu te time pruža mogućnost obraćanja široj publici. Nogomet kao sport za mase omogućuje ljudima da se povezuju s određenom nacionalnom momčadi na temelju njihovog korištenja i reprezentacije zajedničkih nacionalnih simbola (na primjer: himna, dres, zastava i grb). U prošlosti je Hrvatska reprezentacija, službeno priznata od FIFA-e, predstavljala Banovinu Hrvatsku i Nezavisnu Državu Hrvatsku. Prema službenim dokumentima FIFA-e, Hrvatska reprezentacija prvu je utakmicu odigrala 23. lipnja 1907. godine. „Tijekom Drugog svjetskog rata, hrvatska nogometna reprezentacija odigrala je utakmice s izabranim momčadima Njemačke, Slovačke, Bugarske, Italije, Švicarske, Rumunjske i Mađarske“ (Jajčević 2010:64). Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, odigrala je 15 prijateljskih utakmica, od čega njih 14 kao službena članica FIFA-e.

Današnja reprezentacija osnovana je 1990. godine, dvije godine kasnije službeno je postala članicom FIFA-e i UEFA-e, a smještena je na 125. mjesto na službenoj FIFA-inoj ljestvici. Hrvatska nogometna reprezentacija nalazi se pod vodstvom Hrvatskog nogometnog saveza. Na prvoj službenoj utakmici 1990. godine protiv SAD-a predstavljeni su dresovi Hrvatske reprezentacije koje je dizajnirao Miroslav Šutej po uzoru na šahovnicu s hrvatske zastave. Na dan proglašenja novog Ustava Republike Hrvatske odigrana je još jedna utakmica s reprezentacijom Rumunjske, koja je zajedno s utakmicom protiv SAD-a dala vjetar u leđa osamostaljenju hrvatskog nogometa. U to vrijeme nogomet je odigrao važnu ulogu u priznavanju Hrvatske od strane međunarodne zajednice. Hrvatska reprezentacija tada je postala simbol i ponos cijele hrvatske nacije.

Prvi službeni izbornik bio je Dražan Jerković, a zatim su uslijedili Stanko Poklepović i Vlatko Marković koji su vrlo kratko vodili momčad. Zatim je vodstvo nad reprezentacijom preuzeo, najpoznatiji i prvi od dvojice izbornika koji su najduže bili na klupi reprezentacije, Miroslav Blažević, pa Tomislav Ivić, Mirko Jozić, Otto Barić, Zlatko Kranjčar, Slaven Bilić (drugi od dvojice izbornika koji su bili najduže na klupi reprezentacije), Igor Štimac i sadašnji izbornik, Niko Kovač. Otto Barić kao izbornik, ostat će zapamćen po tome što je prvi pozvao perspektivne igrače, koji su igrali u dobrim klubovima u Europi, u reprezentaciju, što do tad nije bila praksa, a pokazalo se jako dobrim. Zlatko Kranjčar najviše se pamti po tome što je birao svog sina Niku u sastav reprezentacije, a manje po prolasku kroz kvalifikacije za

Svjetsko prvenstvo 2006. godine bez poraza. Slaven Bilić pamti se pak po kontroverznoj odluci o suspendiranju Srne, Olića i Balabana zbog noćnog provoda te dvije pobjede nad Engleskom reprezentacijom u kvalifikacijama za Europsko prvenstvo 2008. godine. Igor Štimac će vjerojatno ostati zapamćen po utakmicama sa Srbijom i lošom atmosferom oko/u reprezentacije/i tijekom njegovog izborničkog mandata.

Na samom početku, reprezentaciji nije bilo dozvoljeno sudjelovati u kvalifikacijama za Svjetsko prvenstvo zbog ratnih okolnosti u domovini, tako da nije igrala na Svjetskom prvenstvu u SAD-u 1994. godine. Zbog toga je prve međunarodne utakmice odigrala u kvalifikacijama za Europsko nogometno prvenstvo 1996. godine, a na Svjetskom nogometnom prvenstvu prvi put je nastupila 1998. godine u Francuskoj gdje je osvojila treće mjesto. Na ta dva natjecanja reprezentaciju je kao izbornik vodio Miroslav Ćiro Blažević. Hrvatska je 1999. godine zauzela treće mjesto na FIFA-inoj ljestvici zahvaljujući osvajanju trećeg mjesta na Svjetskom prvenstvu prethodne godine, što je do danas ostao njezin najbolji plasman. Zbog svojeg uspjeha generacija reprezentativnih igrača iz 1990-ih proglašena je *Zlatnom generacijom*. Prvi predsjednik Franjo Tuđman prepoznao je važnost sporta i potencijal nogometa u oblikovanju nacionalnog identiteta te je održavao čvrste odnose s Hrvatskom reprezentacijom i često je u javnim govorima isticao njihov doprinos u stvaranju neovisne hrvatske države. Iz spomenute generacije reprezentativaca najpoznatiji su Zvonimir Boban, Aljoša Asanović, Davor Šuker (sadašnji predsjednik HNS-a i dobitnik Zlatne kopačke), te Robert Prosinečki, što zbog svojih igara na SP-u 1998. godine, što zbog svojih igara u klubovima. Iz sadašnje generacije reprezentativaca najpoznatiji su Luka Modrić i Mario Mandžukić koji su se isto tako iskazali svojim igrama i za klubove i za reprezentaciju.

Otkad nastupa na velikim natjecanjima Hrvatska nogometna reprezentacija propustila je jedno Europsko (2000. godine) i jedno Svjetsko prvenstvo (2010. godine). Domaće utakmice reprezentacija najčešće igra na stadionu Maksimir (Zagreb), te na Poljudu (Split), Gradskom vrtu (Osijek) i Kantridi (Rijeka). Reprezentativne utakmice na Poljudu imaju zanimljivu povijest uz koju se veže takozvana *poljudska kletva*. Naime, od prve službene utakmice, hrvatska reprezentacija nije uspjela pobijediti na tom stadionu, sve do 2011. godine. Također je zanimljivo i to da je reprezentacija na stadionu u Maksimiru poražena tek četiri puta, od Francuske, Engleske, Škotske i Švedske.

Hrvatske reprezentativce često se naziva *Vatreni*, *Kockasti* ili *Bilić Boysi* u vrijeme izbornika Slavena Bilića. Kako bi iskazali podršku reprezentaciji, mnogi hrvatski glazbenici (Connect, Prljavo kazalište, Baruni, Dino Dvornik, Nered, Tomislav Ivčić, Gibonni i drugi) snimili su pjesme koje se pjevaju na svakoj reprezentativnoj utakmici. Najpopularnije su:

Malo nas je, al' nas ima, Samo je jedno, Neka pati koga smeta, Mi smo prvaci, Večeras je naša fešta i Srce Vatreno. Hrvatsku nogometnu reprezentaciju na svim utakmicama prate članovi navijačkog kluba *Uvijek Vjerni*, kojem je cilj ujediniti sve obožavatelje iz cijelog svijeta.

Zbog popularnosti nogometa i u Hrvatskoj, i u svijetu, međunarodna nogometna natjecanja prate se s posebnom pažnjom i velikim zanimanjem, a Hrvatska nogometna reprezentacija sudjelovala je skoro na svakome i zato ne treba čuditi da je četiri puta, u periodu od 2000.-2008. godine, dobila nagradu za najboljeg promicatelja Hrvatske u svijetu, što opet utječe na imidž i percepciju nacije, ali i omogućuje ljudima da se identificiraju s nečim pozitivnim i uspješnim. Uspjeh Hrvatske nogometne reprezentacije način je mjerenja uspjeha i prestiža hrvatske nacije koja je stvorila ovu nogometnu momčad. Na Svjetskom prvenstvu 2014. godine Hrvatska nogometna reprezentacija otvara prvenstvo u utakmici s Brazilom, jednom od deset najboljih reprezentacija na svijetu. S obzirom da se ne događa svaki dan da Hrvatska reprezentacija igra utakmicu na otvorenju, uvjerena sam da će to iskoristiti mnoge korporacije⁴ za zaradu, kao i Hrvatska turistička zajednica za promociju Hrvatske i njenog turizma. *Večernji list* je već za vrijeme kvalifikacija izradio i objavio studije o utjecaju sudjelovanja Hrvatske reprezentacije na Svjetskom prvenstvu u Brazilu, na profit hrvatskog gospodarstva. Isto tako, sigurna sam da će mnogi Hrvati na dan utakmice obući odjeću i uzeti u ruke rekvizite s nacionalnim obilježjima kako bi pružili potporu reprezentaciji oko koje se svi ujediniju kao i mnogo puta prije.

⁴ Polako se već sada (svibanj 2014.) pojavljuju reklame za razne proizvode koje promoviraju hrvatski reprezentativci u nacionalnom dresu (na primjer službeni partneri hrvatske nogometne reprezentacije: Ledo, Konzum, Jana, INA i PIK).

3. Studije slučajeva koje uključuju nacionalni identitet, nogomet i/ili medije

Istraživanja provedena na temu odnosa nacionalnog identiteta i sporta kroz zadnjih trideset godina brojna su, a samo dio njih odnosi se na nogomet. Većina istraživanja je rađena na medijskom korpusu i u kontekstu velikih međunarodnih sportskih događanja. U ovom dijelu rada osvrnut ću se na rezultate nekoliko istraživanja koja su poslužila kao primjeri i smjernice za analizu tiska provedenu u okviru ovog istraživanja. Studije slučajeva koje ću navesti na sljedećim stranicama govore o istraživanjima koja su rađena na temu povezanosti nacionalnog identiteta, nogometa i medija, a obrađuju primjere korištenja raznih sportova, najčešće nogometa, u svrhu jačanja, manipulacije, konstruiranja ili obnove nacionalnog identiteta od strane raznih aktera, najčešće uz pomoć medija.

3.1. Nacionalni identitet i sport

Sport je raširena i popularna društvena pojava koja je sastavni dio mnogih kultura na svijetu od prapovijesti kada se prvi put javljaju pojedini sportski elementi, pa sve do danas kada svaka kultura na svoj način definira sport. Možemo reći i to da je sport način na koji u današnje vrijeme izražavamo osnovne društvene vrijednosti. Stoga ćemo u ovom poglavlju istaknuti neke prijašnje studije slučajeva koje su kao predmet istraživanja imale nacionalni identitet u okviru sporta općenito ili u okviru raznih vrsta sportova. Primjeri studija koji su navedeni u nastavku objašnjavaju na koje je načine i u kojim okolnostima korišten sport u konstrukciji nacionalnog identiteta. Većina njih odnosi se na vrhunski sport u Hrvatskoj.

Činjenica da je sport događaj za mase omogućuje njegovo korištenje u svrhu nacije-države te se često koristi za utvrđivanje prestiža i moći nacija-država u međunarodnoj zajednici. Korištenje sporta i sportskog suparništva između država jedan je od glavnih načina jačanja nacionalnog identiteta građana jedne nacije kojima se bude osjećaji odanosti, ponosa i jedinstva. Važan faktor u stvaranju identiteta putem sporta emocionalna je angažiranost. To najbolje demonstriraju navijači širom svijeta kad kolektivno konstruiraju nacionalne identitete za koje vežu emocije, a razna međunarodna sportska događanja najzahvalniji su događaji u kojima se takve situacije mogu promatrati.

Tijekom prvog desetljeća samostalne hrvatske države sportaši su uvijek iznova naglašavali da je natjecanje za naciju više nego samo sport, da je to njihova dužnost, njihov način borbe za nezavisnost i sudjelovanje u izgradnji nacionalnog identiteta i promoviranje određene slike o Hrvatskoj, koja bi bila slobodna od stereotipa i od straha da se povijest

ponovi (Brentin 2013:1002; usp. Bartoluci 2013:271). Vrhunski sportski rezultati i sportaši najbolji su promotori svojih zemalja na najvažnijim sportskim događanjima, pa tako i Hrvatsku već godinama vrhunskim rezultatima promoviraju rukometaši, skijaši, atletičari, nogometaši, vaterpolisti, tenisači i mnogi drugi i time građanima osiguravaju prilike u kojima mogu izraziti jedinstvo i nacionalni identitet. Ovaj proces istovremeno može biti i obrnut. Ne samo da osoba, stvar ili organizacija mogu uz pomoć imidža jačati svoj identitet već i identitet može djelovati na stvaranje imidža (Selhanović 2007:99). U radu Sunčice Bartoluci (2013) navedeni su primjeri najvećih hrvatskih sportskih uspjeha koji su u vrijeme stvaranja države utjecali na formiranje i jačanje nacionalnog identiteta te na promociju i imidž Hrvatske.

Nakon raspada Jugoslavije u Hrvatskoj je sport jako ispolitiziran i u takvim okolnostima u velikoj mjeri pridonosi formiranju, uspostavi i očuvanju nacionalnog identiteta. Prvi predsjednik često je posjećivao sportske susrete i isticao da nogometne pobjede oblikuju nacionalni identitet u jednakoj mjeri kao i rat (Brentin 2013:993) te da je sport prva stvar po kojoj se mogu razlikovati nacije (ibid.:995). Imajući u vidu tu izjavu, Dario Brentin u svojoj studiji analizira funkcije i društvene uloge sporta tijekom prvih deset godina od osnivanja Hrvatske države na kraju koje zaključuje da je sport u tom periodu bio korišten kao političko sredstvo za komunikaciju povezujući ga sa simboličnom moći države i omogućavajući političkim elitama iskorištavanje društvenog područja kao moćnog označitelja nacionalnog identiteta (ibid.:1003). Sport posjeduje moćne simbole koji se mogu iskoristiti u određenim situacijama i s velikim efektom i zato osim spomenutog primjera možemo uočiti da veliki broj država koristi sport u svrhu promoviranja osjećaja nacionalnog identiteta i njegovog projiciranja izvan granica. Uzrok tome je proces globalizacije koji je zahvatio svijet i promijene u globalnim politikama. Dakle, države utječu na razvoj nacionalnog identiteta kako bi održale društvenu koheziju i kako bi se razlikovale od susjednih i drugih zemalja. Barrie Houlihan (1997:120) u svom istraživanju raspravlja o takvom korištenju sporta od strane vlade kako bi se upravljalo identitetom i navodi načine na koje moderan sport pridonosi ostvarivanju nacionalnog identiteta⁵ i njegovom manipuliranju.

U svezi s nacionalnim simbolima u kontekstu nacionalnog identiteta, na međunarodnim natjecanjima prilikom intoniranja hrvatske himne često smo mogli vidjeti i još uvijek možemo vidjeti sportaše kako drže ruku na srcu. To držanje ruke na srcu, kako navodi

⁵ (1) Nacionalne momčadi koje sudjeluju na natjecanjima utjelovljuju teritorijalnu osnovu države. (2) Naglašava se sudjelovanje građana; sport pruža brojne prilike nabijene emocijama u kojima građani izražavaju svoje zajedničke identitete u okviru nacije. (3) Obrazuju se mase jer zdravstveni i fizički odgoj doprinose moralnom razvoju mladih.

Biti u svom članku, u dvijetisućitima ne nosi u potpunosti isto značenje kao i prije dvadeset godina, „ruka na srcu rukometnih reprezentativaca (...) ne može figurirati na onaj način kao ruka na srcu Zvonimira Bobana ili Davora Šukera“ (2008:148), danas je ta gesta usvojena navika i podsvjesni podsjetnik na pripadnost naciji (usp. Billig 2011:37-59) koja se prenosi s generacije na generaciju. Slažem se s Bitijem kad kaže da su odjeci takve geste najjači u kontekstu reprezentativaca na terenu prigodom ceremonijalnog izvođenja nacionalne himne i u tom smislu jedanaest igrača stojeći jedan do drugoga predstavljaju naciju i na stadionu i na televiziji (2008:144). Isto tako smatram da takve prilike suptilno omogućuju potvrđivanje nacionalnog jedinstva i identiteta kao i to da se navijači poistovjete s nacionalnom momčadi. „Sport aktivira grupne veze i daje mogućnost nacijama da se užive i identificiraju sa svojom grupom. Na taj način sport se koristi kao socijalno sredstvo grupne integracije, način buđenja patriotskih i nacionalnih osjećaja“ (Koković prema Rendeli 2006:17).

3.2. Nacionalni identitet i nogomet

Dok smo u prethodnom poglavlju prikazali nekoliko studija koje se odnose na hrvatski sport općenito, u ovom poglavlju bit će riječi o istraživanjima koja su obuhvatila nacionalni identitet u okviru nogometa.

Nogomet, otkako postoji kao moderan sport, utječe na način gledanja na svijet, a istovremeno se pod utjecajem velikih društvenih promjena zajedno s njim mijenjao. Nogomet kao „konstitutivni element svakodnevnog života i popularne kulture, pod određenim društvenim okolnostima“ (Biti 2012:34) „stvara kolektive s kojima se moguće lako identificirati, te pruža osjećaj pripadnosti navijačkoj grupi, lokalnoj zajednici, regiji i naciji“ (Vrcan 2003:17). „Dodatno cementira nacionalne identitete i dramatičira nacionalne antagonizme i rivalstva. Raširenost i pojava nogometa doveli su do toga da nijedan drugi sport nema takav inscenirajući potencijal za dramatičnu nacionalnih antagonizama kakav ima nogomet“ (ibid.:21). Svaka utakmica između dvije nogometne nacionalne momčadi postaje izvor buđenja nacionalnih osjećaja i ujedinjenja građana pod zastavom, a nacionalne nogometne momčadi moguće je s velikim uspjehom koristiti za reprezentaciju zajednice jer su one simboli koje svi dijele i znaju. Zbog svoje raširenosti, podložnosti utjecaju društvenih procesa i drugih karakteristika nogomet je odličan primjer predmeta društvenih istraživanja raznih pojava, promjena i procesa u društvu.

Često se rade istraživanja općenito u sportu i posebno u nogometu a kojima se uz nacionalni identitet promatra još neka pojava, proces ili promjena. Tako nerijetko nailazimo

na istraživanja o odnosu nacionalnog i lokalnog identiteta, o odnosu nacionalnog identiteta i ekonomskih promjena, o odnosu nacionalnog i rodni identiteta, o globalizaciji i nacionalnom identitetu i mnoga druga. Primjerice Kolstad i Mehus (2011:833) radili su istraživanje o identifikaciji navijača s nogometnim momčadima na dvije lokalne i dvije međunarodne utakmice kako bi dobili uvid u to kako se stvara i održava identitet u odnosu na vrhunski sport općenito, razlikujući muške i ženske navijače, i na lokalnoj i na nacionalnoj razini. Isto tako, rađeno je još jedno istraživanje o nacionalnom identitetu izraelskih nogometašica, gdje je uzet u obzir rodni identitet. Tim se istraživanjem pokušalo dokučiti kako nogometašice u okviru nogometa kao muške profesije vide same sebe i kako ih percipira ostatak nacije i da li ih doživljavaju kao nacionalnu momčad koja ih predstavlja. U ovom istraživanju Galily et al. (2011:239) zaključuju da u Izraelu, iako je nogomet nacionalni sport, nedostaju javni interes i potpora ženskom nogometu što je dovelo do osjećaja nepripadanja i izolacije ženske izraelske nogometne momčadi. Ipak, nogometašice prepoznaju značenje koje imaju pobjede nacionalne momčadi za naciju i do određene točke vođene su domoljubnim osjećajima i nacionalnim simbolima koji pridonose nacionalnom ponosu, ali s druge strane ističu da im je teško poticati takve osjećaje kad ih nacija ne podupire (ibid.).

Iako nogomet u mnogim zemljama nije nacionalni sport, ipak se i u tim zemljama često nalazi na drugom ili trećem mjestu po popularnosti. Takva situacija je i s Irskom gdje prednjače keltski sportovi koji su bitan element nacionalnog identiteta i koji su usko vezani uz Croke Park stadion – u kojem je sadržan irski nacionalni identitet i kroz kojeg se proizvodi (Bairner i Fulton 2007:56), a oboje su duboko ukorijenjeni u irskoj povijesti. Croke Park stadion utjelovljuje konfliktan nacionalni prostor, ne samo zbog svojeg povijesnog značaja⁶ već i zato što su na njemu bile zabranjene ragbi i nogometne utakmice. Došlo je do problema, odnosno do sukoba između keltskih sportova koji su na prvom mjestu po popularnosti i nogometa, sporta broj dva u toj zemlji. Na neki način održivost nacionalnog identiteta postala je upitna kad se na stadionu dozvolilo igranje nogometa i ragbija. Zapravo je došlo do situacije u kojoj su se sukobili tradicionalni i moderni nacionalizam, to jest tradicionalna organizacija (GAA) i globalizacija iz čega je zahvaljujući financijskim i komercijalnim aspektima koji su imali veliki udio u donošenju odluke proizašao stadion kao simbol prosperitetne Irske.

Pitanje britanskog, najviše engleskog i škotskog nacionalnog identiteta čini se najzanimljivijim znanstvenoj zajednici jer, kako izgleda, najčešće se provode istraživanja koja

⁶ Mnoge povijesne političke borbe odvale su se na stadionu, kao na primjer poznata Krvava Nedjelja kada je ubijeno trinaest osoba, a pedeset ih je ranjeno za vrijeme nogometne utakmice (Bairner i Fulton 2007:60).

uključuju Britance. Moja pretpostavka je da je tome tako jer su engleski i britanski nacionalni identitet u krizi u dvadeset i prvom stoljeću i zato što nogomet zauzima veliki dio njihove svakodnevice. Već na prvi pogled moguće je uočiti da je odnos između nogometa i nacija koje tvore Ujedinjeno Kraljevstvo prilično kompleksan, barem što se tiče izražavanja nacionalnog identiteta. Svaka od nacija sastavnica oduvijek ima svoju nacionalnu nogometnu reprezentaciju i nogometni savez, koje pak iz političkih razloga ne dobivaju jedinstvenu potporu među navijačima. Isto tako uz reprezentacije se vežu negativni stereotipi koji onda utječu na otpor navijača prema nacionalnom identitetu. Abell et al. (2007) svojim istraživanjem utvrdili su da se engleski nacionalni identitet konstruira nasuprot drugim nacijama Ujedinjenog Kraljevstva te da većina ispitanika ne povezuje nacionalni ponos i podršku engleskom nogometu. S druge strane nailazimo na Gibbonsa koji smatra da odnos između engleskog nacionalnog identiteta i osjećaja koje izaziva nacionalna momčad najčešće ovisi o njihovom uspjehu (2011:865).

Osim engleskog i škotskog nacionalnog identiteta zanimljiva su istraživanja koja obrađuju ulogu nogometnog kluba Barcelona u društvenoj konstrukciji katalonskog nacionalnog identiteta. FC Barcelona zauzima snažnu poziciju u konstrukciji i održavanju katalonskog nacionalnog identiteta. Naime klub je osnovan u vrijeme formiranja modernog katalonskog nacionalizma i 1910-ih godina preuzima katalonsku zastavu i sveca zaštitnika Katalonije te katalonski jezik kao službeni. Iz ovoga se da primijetiti da klupski diskurs ističe snažnu građansku, političku i društvenu povezanost s Katalonijom. Shobe (2008) je u svojoj studiji utvrdio da se katalonski identitet izgrađuje i kroz rivalstvo s Real Madridom koji je ranije bio sinonim za Francov režim, a danas za Španjolsku, te ističe da je podrška klubu postala održivi način izražavanja podrške katalonskom nacionalnom identitetu (ibid.:341). Shobeovu studiju nogometnog kluba Barcelona možemo djelomično povezati sa studijom o Croke Parku jer se i ovdje radi o povijesnoj ulozi stadiona u borbi za katalonskim nacionalnim identitetom. Naime klupski stadion postao je mjesto otpora na kojem su Katalonci mogli pjevati i psovati na katalonskome, mjesto gdje se slavi katalonska nacija, njezine vrijednosti i simboli (ibid.:338).

3.3. Mediji i nacionalni identitet u sportskom i nogometnom kontekstu

Sport je postao masovno popularan u vrijeme kad se počeo razvijati film i sve od tada su dva društvena fenomena isprepletana. Danas je većina sportskih kultura do neke mjere posredovana kroz televiziju, radio, tiskane ili online medije. „Bez dvojbe jedna od najvećih

strasti dvadesetog stoljeća bio je sport. Prvo desetljeće dvadesetprvog stoljeća pokazuje da će tako ostati i dalje“ (Boyle i Haynes 2009a:1), a „mediji, televizija i osobito novine imaju središnju ulogu u proizvodnji, reprodukciji i jačanju raznih diskursa vezanih uz sport u modernom životu“ (ibid.:7). Opće je poznato da televizija kontrolira velike dijelove suvremenog sporta, a novine pomažu u izgradnji priče oko sportskih događaja kako bi se povećala gledanost. Ipak, treba naglasiti da ne utječu samo mediji na sport, već i obrnuto.

„Sport kao kulturni oblik koji se bazira na natjecanju je jedinstveno podložan političkim i ideološkim manipulacijama. U suvremenim društvima ovaj proces je posredovan kroz usku vezu medija i elitnog sporta“ (Boyle i Haynes 2009b:147). Globalizacija, kao suvremeni proces, ima i u ovoj dihotomiji važnu ulogu jer s globalizacijom medija, sport će ostati važan kulturni, politički i komercijalni marker granica, identiteta i tržišta (ibid.:163).

„Moć masovnih medija u suvremenom društvu neupitna je. Mediji prožimaju živote i okupiraju našu svakodnevicu te im posvećujemo više vremena nego obitelji ili prijateljima“ (Skoko 2011:364). Stoga je važno osvrnuti se na studije slučajeva koje problematiziraju međusobne odnose između sporta, medija i nacionalnog identiteta. Time ćemo dobiti jasniju sliku o ulozi medija, posebno tiska, u konstrukciji i očuvanju nacionalnog identiteta putem nogometa.

Moć medija dobro je ilustrirana analizom radijskog diskursa koja je provedena u Kamerunu tijekom Svjetskog prvenstva 1994. godine, a fokusira se na lingvističke prakse i odobravanje nacionalnih simbola kao faktora koji pridonose stvaranju i održavanju nacionalnog identiteta i svijesti. Analiza nacionalnog radijskog programa pokazala je kako je nogomet stvorio diskurs koji je ojačao ideju nacije i eksplicitno i implicitno (Vidacs 2011:25). Ljudi su naime koristili nogomet kao metaforu za govor o državi i kao sredstvo kritiziranja vlade u radijskom programu (ibid.:35). Iako moć i ulogu medija ilustriraju svi primjeri studija slučajeva prikazani u ovom poglavlju, medije ne treba stavljati u centar konstruiranja identiteta.

Sljedeće istraživanje Hasana Kösebalabana primjer je medijskog korištenja sportskih susreta kao platforma za crtanje granica nacionalnog identiteta. Taj nam primjer pokazuje kako su novinari i sportski komentatori u Turskoj 2002. godine Svjetsko prvenstvo u Južnoj Koreji i Japanu koristili kao sredstvo izražavanja nacionalnog identiteta. Turski nacionalni identitet konstruirao se kroz duboke društvene konflikte između različitih društvenih grupa i ideologija koje se međusobno natječu kako bi stvorile vlastite slike granica nacionalnog identiteta (Kösebalaban 2004:50). U takvim uvjetima sportska događanja i mediji najučinkovitija su vizualna sredstva koja mogu utjecati na nacionalni identitet.

Isto tako možemo reći da je Svjetsko prvenstvo u nogometu uvelike pozitivno utjecalo na identifikaciju Nijemaca s nacionalnom nogometnom reprezentacijom. Sven Ismer (2011:547) u svojem istraživanju pomoću medija analizira kako su Njemačko osvajanje svjetskog prvenstva u nogometu 1974. i 2006. godine kada je Njemačka došla do polufinala utjecali na javnost i proces rekonstruiranja nacionalnog identiteta. U ovom slučaju na medije se ne gleda kao na glavni i odlučujući faktor koji utječe na konstrukciju ili rekonstrukciju nacionalnog identiteta, već kao na pomoćno sredstvo u tom procesu. Ipak, za vrijeme oba prvenstva mediji su odigrali važnu ulogu u iskazivanju nacionalnih osjećaja. U ovom se istraživanju ustvari uspoređuje emocionalno raspoloženje javnosti i javno izražavanje nacionalnog identiteta u periodu kada su tragovi nacista još dosta prisutni i tridesetak godina kasnije.

Također je zanimljivo istraživanje Crolley et al. u kojem možemo vidjeti kako se u novinskom diskursu pomoću nacionalnih simbola koji izgrađuju nacionalni identitet konstruiraju nacionalni stereotipi i to s gledišta druge nacije. Crolley et al. (2000) analiziraju novinska izvješća s nogometnih utakmica za vrijeme Europskog prvenstva 1996. godine. Korištene su dnevne tiskovine⁷ iz Velike Britanije, Španjolske, Francuske i Njemačke kako bi utvrdili mehanizme kojima se konstruiraju nacionalni stereotipi. Ustanovljeno je da je jezik koji se koristi u člancima različit, zabavan, jako domišljat i često provokativan. U novinskim člancima o nacionalnim momčadima četiriju spomenutih zemalja autori često stavljaju nogomet u ratni, povijesni, politički i ekonomski kontekst. Tako je na primjer tijekom istraživanja uočeno da se u svim novinama na isti način opisuje svaka reprezentacija. Nijemce se opisuje vojnim rječnikom i u kontekstu rata, aludirajući time na njihovu ulogu u dva svjetska rata. Francuze se opisuje kao umjetnike, Španjolce kao temperamentne i u kontekstu borba s bikovima, a Engleze kao agresivne huligane koji igraju zastarjeli nogomet. Crolley et al. zaključuju da se manipulacijom nacionalnim simbolima i stereotipima čuvaju europski mitovi nacionalnih identiteta (2000:126), s čime bih se složila. Ipak sve češće možemo naići na diskurs o europskom identitetu u kontekstu globalizacije, o čemu svjedoči sljedeća studija slučaja.

Pomoću medija međunarodni sportski događaji poput Svjetskog prvenstva u nogometu postali su predstavnici globalne kulture što je između ostaloga dovelo do stvaranja nadnacionalnih identiteta. Sanna Inthorn napravila je istraživanje tijekom Europskog prvenstva 2008. godine na korpusu njemačkih i britanskih tiskovina, u kojem razmatra dijalog

⁷ Engleska: The Times; Španjolska: ABC i El País; Francuska: Le Monde i Libération, Njemačka: Süddeutsche Zeitung.

o nacionalnom i pan-europskom identitetu. Analizirala je ratnu retoriku, nacionalni i europski „mi“ i „oni“, nacionalni i europski stil igre, nacionalne i europske kulturne prakse, nacionalnu prošlost i korpus, nacionalnu bliskost i relevantnost (Inthorn 2010:792). Na temelju te analize zaključila je da se globalno i nacionalno nužno ne isključuju, već se u ovakvim prilikama isprepliću, to jest velika sportska događanja poput svjetskog prvenstva omogućuju lokalnoj kulturi da se prilagodi i redefinira bilo koji proizvod globalne kulture prema svojim potrebama, vjеровanjima i običajima. Isto tako, rezultati istraživanja pokazali su da na međunarodnim turnirima nailazimo na tragove zajedničkog europskog identiteta. Njemačka posjeduje europsku integraciju kao dio svog identiteta, dok je u engleskim novinama prisutan diskurs u kojem su Europljani „drugi“ (ibid.:797).

Nogomet je arena u kojoj nacionalne zastave i drugi nacionalni simboli mogu biti izvođeni i u kojoj se na taj način mogu potvrđivati nacionalni identiteti. Alina Bernstein (2007) razmatra kako mediji manipuliraju ovim elementima kako bi stvorili određene slike i emocije. Kako je do sad kroz poglavlja rečeno, uz pomoć medija su se nogomet i sport, na neki način pozitivno, koristili kako bi konstruirali, nadogradili ili rekonstruirali nacionalni identitet zahvaljujući sportašima, no pomoću ovog istraživanja možemo vidjeti kako su izraelski mediji ustvari upravljali diskursom kako bi se odvojilo poimanje izraelske nacionalne reprezentacije i nacije nakon poraza od Danske na Europskom prvenstvu 2000. godine. Mediji su okrivili reprezentativce da su proveli noć uoči utakmice s prostitutkama te da je zbog toga upitan moral igrača koji se preslikava na naciju (Bernstein 2007:661). Kod većine istraživanja mogli smo vidjeti kako se izgrađuju veze kako bi se što bolje poistovjetila nacionalna reprezentacija s nacijom, no ovo nam istraživanje pokazuje kako mediji pokušavaju ograditi naciju od nacionalne nogometne reprezentacije kako bi se zaštitio imidž i percepcija nacije. Dakle, iz ovog i sljedećeg istraživanja možemo vidjeti da je Izraelcima jako bitno predstavljanje izraelskog kolektiva na međunarodnoj razini. U medijima se često propituje lojalnost stranih igrača državi i narodu i od njih se očekuje da kontinuirano izjavljuju svoju zahvalnost i odanost izraelskoj naciji (Shor i Yonay 2010:490). Unatoč iskazivanjima zahvalnosti i odanosti izraelskoj naciji strane se igrače u medijima promatra kao manje vrijedne u odnosu na izraelske Židove. Oni su u izraelskim medijima opisivani kao „drugi“ nasuprot igračima koji su Židovi rođeni u Izraelu. Shor i Yonay radili su istraživanje na novinskim člancima, izvještajima televizijskih kanala i Internetskih stranica u periodu od 2002. do 2006. godine te intervjuima sa stranim sportašima u Izraelu. Istraživanjem su obuhvaćeni nogomet i košarka. Autori su uočili da su mediji jako usredotočeni na odnos

stranih igrača, izraelske nacije i židovstva (ibid.:489), te da se preferiraju izraelski Židovi koji su sudjelovali u izraelskoj vojsci što se smatra ultimativnim doprinosom naciji.

4. Istraživanje

4.1. Metodologija

Istraživanje sam započela proučavanjem relevantne domaće znanstvene literature o identitetu i raznih znanstvenih radova na temu nacionalnog identiteta, kako domaćih tako i stranih. Izbor literature je prilično opsežan i šarolik. Naime i identitet i nacionalni identitet kao objekti istraživanja i predmeti mnogih rasprava omogućuju da se promatraju iz različitih aspekata. Korištenje studija slučajeva spomenutih u prethodnim poglavljima pomoglo mi je da usmjerim svoje istraživanje u određenom smjeru i da što jasnije odredim teme za kasniju analizu novinskog korpusa. Studije slučajeva koje su navedene u radu odabrane su jer obuhvaćaju tematiku sporta/nogometa, nacionalnog identiteta i/ili medija, jer obrađuju spomenutu tematiku iz određenih aspekata relevantnih za ovo istraživanje ili zbog toga što se odnose na nogomet i/ili nacionalni identitet u Hrvatskoj.

Što se tiče nogometa koristila sam monografiju Zdenka Jajčevića i internetske stranice Hrvatskog nogometnog saveza kako bih oblikovala povijesni pregled. Isto tako s obzirom da sam promatrala hrvatsku nogometnu zajednicu koje sam dio jer sam navijač Hrvatske nogometne reprezentacije, mogu reći da sam se oslonila i na svoju ulogu sudjelujućeg promatrača. Moja uloga sudjelujućeg promatrača odnosi se na to da sam tijekom svog života gledala veliki broj utakmica hrvatske reprezentacije, pročitala mnogo novinskih i internetskih članaka o njoj, gledala i slušala televizijske i radijske emisije te sudjelovala u grupnom gledanju utakmica kao i u grupnim raspravama što mi je pomoglo kod pisanja rada i donošenja zaključaka tijekom analize dnevnog tiska. Zbog toga sam kod donošenja zaključaka i pisanja rada također morala paziti na to da moje istraživanje ostane objektivno.

Analizu sam provela na korpusu *Večernjeg lista* i *Sportskih novosti*. Odlučila sam se za ove dnevne novine jer se *Sportske novosti* fokusiraju na sport, a nogomet svakodnevno zauzima prve stranice novina i njihov najveći broj. *Večernji list* odabrala sam jer su jedne od triju najčitanijih dnevnih novina u Hrvatskoj. Što se tiče utakmica, odlučila sam se za domaće i gostujuće kvalifikacijske utakmice za Svjetsko prvenstvo sa Srbijom i Islandom. Utakmice sa Srbijom odabrane su zbog zajedničke burne povijesti dviju država, na temelju čega sam pretpostavila da će utakmice biti komentirane u nabijenom nacionalnom tonu. Utakmice s Islandom odabrala sam jer s ovom državom ne dijelimo zajedničku povijest, a radi se o odlučujućim dokvalifikacijskim utakmicama koje bi zbog svoje važnosti opet mogle biti komentirane u nacionalnom kontekstu. Usredotočila sam se na brojeve novina koji su prema

mojem mišljenju trebali sadržavati najviše članaka o spomenutim utakmicama s obzirom na to da se radi o jednom danu prije utakmice, danu utakmice i dva dana poslije. Ovim parametrima obuhvaćeni su dakle vremenski periodi od 21. do 24.3.2013. za domaću utakmicu sa Srbijom, od 5. do 8.9.2013. za gostujuću utakmicu sa Srbijom, te od 14. do 17.11.2013. za gostujuću utakmicu s Islandom i od 18. do 21.11.2013. za domaću utakmicu s Islandom. Odlučila sam se na ovakav vremenski period jer se prva dva dana najavljuje utakmica, analiziraju se igrači koji će igrati, kakvi će vremenski uvjeti biti, atmosfera oko reprezentacija i slično, a dva dana poslije još se pišu izvještaji i analizira utakmica.

Temeljna pretpostavka od koje krećem u svojoj interpretaciji korpusa tekstova iz *Sportskih novosti* i *Večernjeg lista* je da se tekstovi o utakmicama sa Srbijom izraženije i u većem broju referiraju na nacionalnu povijest i nacionalne simbole te da se češće koriste riječi koje asociraju na rat i hrvatsku naciju i to zbog zajedničke prošlosti Hrvatske i Srbije nego oni koji obuhvaćaju utakmice s Islandom. Za teme istraživanja koje su analizirane uzete su ratnički rječnik i riječi koje asociraju na ratovanje, razlikovanje „mi“ i „oni“, odnosno konstruiranje „nas“ (Hrvatske) nasuprot druge nacije (Srbije ili Islanda), nacionalna povijest, kulturne prakse (hrvatski običaji i kultura), učestalost korištenja nacionalnih simbola, nadimaka i riječi koje izravno ili neizravno upućuju na hrvatsku naciju. Pod ratničkim rječnikom mislim na riječi koje opisuju rat ili se koriste u ratnoj retorici, a to se odnosi na riječi poput: defenziva, ofenziva, ratnici, bunker, ratničke boje, Domovinski rat, taktika i slično. Kod analize je uzeta u obzir i učestalost pojavljivanja tih riječi. O vojničkom rječniku u svojim studijama pišu Inthorn (2010), Rendeli (2006), Crolley et al. (2000), Billig (2011) i Awad (2012). Kod analize članaka s obzirom na nacionalne simbole odlučila sam se fokusirati na raznolikost i učestalost simbola u tekstu i na fotografijama te se osvrnuti na kontekst u kojem se javljaju. Također sam odlučila osim nacionalne himne, zastave i grba, uzeti u obzir one elemente koji su svojom stalnom prisutnošću u narodu poprimili ulogu hrvatskih simbola, a tu mislim na popularne pjesme, lokacije važne za povijest, rekvizite koji su preuzeli elemente službenih nacionalnih simbola i slično. O korištenju nacionalnih simbola u svakodnevnom životu piše Michael Billig (2011), a u medijskom diskursu pišu Crolley et al. (2000), zatim Vidacs (2011) i Biti (2008). Prilikom analize odlučila sam uzeti u obzir riječi (*epiteti*) koje opisuju, pobliže označuju ili veličaju Hrvatsku, Hrvatsku nogometnu reprezentaciju, a čijim pojavljivanjem u tekstovima možemo dobiti sliku ozračja koje vlada oko reprezentacije i nacije. Također sam uzela u obzir riječi - pridjeve, imenice i glagole - koje opisuju protivničke reprezentacije Islanda i Srbije. Uzimala sam u obzir riječi poput neprijateljski, posebno, ponosan, razdragan, neustrašiv, goropadni, najljepše, hrabro i slično.

Crolley et al. (2000) u svom istraživanju provode sličnu analizu. Kod analize članaka s obzirom na temu „mi“ i „oni“ koncentrirala sam se na one rečenice koje na bilo koji način uspoređuju ili suprotstavljaju Hrvatsku i Srbiju ili Island, kao i Hrvatsku nogometnu reprezentaciju i Islandsku nogometnu reprezentaciju ili Srpsku nogometnu reprezentaciju. Ovu temu znanstvenici (Crolley et al. (2000), Vrcan (2003), Kösebalaban (2004), Abell et al. (2007), Shobe (2008), Inthorn (2010), Shor i Yonay (2010), Ismer (2011)) na različite načine promatraju. Što se tiče nacionalne povijesti prilikom istraživanja obratila sam pozornost na događaje koji su obilježili hrvatsku nacionalnu povijest, kako političku tako i sportsku, kao i na povijesne ličnosti koje se spominju u člancima. Nacionalnu povijest i prošlost iz različitih aspekata analiziraju i Ismer (2011), Inthorn (2010) te Crolley et al. (2000). Prilikom analize novinskih tekstova uzela sam u obzir učestalost spominjanja hrvatskih običaja i kulture u njima. Slične analize proveli su Crolley et al. (2000) i Inthorn (2010). Jedan od aspekata analize su i riječi koje eksplicitno ili implicitno upućuju na hrvatsku naciju gdje sam se pavela za primjerom Michaela Billiga (2011). Promatrani su učestalost i raznolikost tih riječi. Novinske članke analizirala sam i tako što sam izdvojila nadimke Hrvatske nogometne reprezentacije, Islandske nogometne reprezentacije i Srpske nogometne reprezentacije te promotrila njihovu učestalost i način na koji se pojavljuju u tekstu (veliko i malo početno slovo). Nadimke u svojem radu analizira i Awad (2012) samo iz drugačijeg aspekta.

4.2. Analiza utakmica

4.2.1. Ratnički rječnik i riječi koje asociraju na ratovanje

Prilikom analize stranica i tekstova Večernjeg lista koji obuhvaćaju utakmicu Hrvatske i Srbije naišla sam na izraze poput: *Štimac i Bokšić naredili su juriš!, u našem taboru, prije velikog dvoboja, kako srušiti Srbiju* (više puta se ponavlja), *jurišati* (više puta se ponavlja), *ubij, slomiti suparnika, Zagreb u opsadnom stanju, u boj* (više puta se ponavlja), *mirovne snage Ujedinjenih Naroda* (slika 1.), *nije izbio rat, nema mrtvih i ranjenih, srpske obrane, terorizirali, junak pobjede, herojima* (više puta se ponavlja), *marša, napasti, trijumf* (više puta se ponavlja), *ratne priče, srpske agresije, snage sigurnosti* (slika 2.), *boriti do istrebljenja, oružane paljbe, generale, spasiti, otvorenog garda*. U člancima u Sportskim novostima koriste se izrazi: *napadačka taktika, juriš, napasti, obrambenim redovima, protivničke obrane, snažnog hrvatskog napadačkog arsenala, prijeratnih godina, rata, kontranapada, heroji* (više puta se ponavlja), *trijumfa* (više puta se ponavlja), *junak* (više puta se ponavlja),

opasnost, srpski bedem, oružje, povijesni dvoboj (samostalno se dvoboj više puta ponavlja), eksplozivni obračun, srazu, neprijateljstvo, duel, ratna priča, borilištima, ubij Srbina, jurišnici i drugi.



Slika 1. (Večernji list, 22. 3. 2013., str. 62.)



Slika 2. (Večernji list, 23. 3. 2013., str. 62.)

U tekstovima Večernjeg lista koji obuhvaćaju utakmicu Srbija-Hrvatska novinari su se koristili izrazima *boriti, dvoboj* (više puta se ponavlja), *ofenzivna postava, dvosjekli mač, dodatni oprez, neprijatelje* (više puta se ponavlja), *sraz* (više puta se ponavlja), *specijalci, rizik, narodni heroj, zauvijek eliminirati, hrabri, vojska, poslušali su naredbu, ubij ustaše, eksplodirala, osuli su paljbu, preživjeli, saveznik, orden, ubij, zakolji*, a u Sportskim novostima upotrebljavane su riječi *agresivnije, fitilj, trijumf* (više puta se ponavlja), *neprijatelji, juriti, rat* (više puta se ponavlja), *ratnih događanja, Domovinskom ratu, dubokih rana, zemlje agresora, strategije, opsadnog stanja, Beograd pod opsadom, vojskovođa, vojnici, četničke pjesme, bitka, obranom* (više puta se ponavlja), *agresijom, branili smo se, ofenzivnije, marš, ubij ustaše, pohoda*.

Analizom sam utvrdila da se u brojevima Večernjeg lista u kojima se piše o utakmici Islanda i Hrvatske koriste izrazi *oprezno, sudbinski sraz, mačevali, opasnost, riskirati, heroja i prijetnja*, a u Sportskim novostima izrazi *agresivna, ranjiva, gubitnike, zarobio je, poraz, okupirali, zauzeli, razoran, dvoboj, pucali smo, plaćenici, borbenost, dominirala, nema uzmaka i napasti*.

U člancima Večernjeg lista u kojima se piše o utakmici Hrvatske i Islanda upotrijebljeni su izrazi *branitelj, Domovinski rat, otpor, vukovarski heroj, bitaka, heroj* (više se puta ponavlja), *vojnici, dvoboj, u boj* (više puta se ponavlja), *boriti, borba* (više puta se ponavlja), *napadati i oprez*. Dok se u Sportskim novostima koriste izrazi *ofenziva, napada, neosvojiva utvrda, zapovjediti, tabor, oprezni, nanijeti štetu, strijelac, junački, stradanja, borbenošću, u boj* (više puta se ponavlja), *gard, poklič* (više puta se ponavlja), *posljednji juriš, opkoljeni, bitka i borba* (više puta se ponavlja).

Neki od navedenih izraza, i u jednim i u drugim novinama, poput *trijumf, slomiti suparnika, dvoboj, kontranapad, sraz, napadačka taktika, ranjiva, gubitnike, borba, tabor, junački, oprez* i slično u ustaljenoj su uporabi u nogometnom novinarskom diskursu i ukazuju na to da je nogomet zamjena za stvarno ratovanje u mirnodopskom razdoblju. „Gdje su se nacije jednom borile za stvarno, sada sublimiraju svoju agresivnu energiju u borbama za nadmoć na igračem terenu“ (Eriksen prema Billig 2011:123). Također neki od izraza (*srpska agresija, mirovne snage Ujedinjenih Naroda, prijeratnih godina, vukovarski heroj, ubij Srbina*) referiraju se na Domovinski rat, čime se ističe zajednička nacionalna povijest Hrvatske i Srbije. Tijekom analize izvora uočila sam i to da tekstovi koji se odnose na obje utakmice Hrvatske i Srbije sadrže više riječi koje asociraju na rat i borbu nego tekstovi koji se odnose na obje utakmice Hrvatske i Islanda. Mislim da je tome tako jer ustvari zajednička

nacionalna povijest Hrvatske i Srbije pruža više materijala za takvo pisanje o dvjema reprezentacijama.

4.2.2. Nacionalni simboli

Od službenih hrvatskih nacionalnih simbola u brojevima Večernjeg lista koji obuhvaćaju utakmicu Hrvatske i Srbije korišteni su zastava Republike Hrvatske⁸ i hrvatska himna. Himna se spominje u kontekstu pljeskanja srpskih reprezentativaca na kraju izvedbe, te se postavlja pitanje primjerenosti takvog čina:

„Srpski igrači pljeskali hrvatskoj himni, hoće li to i naši napraviti u Beogradu? – Ne! Mi svaku himnu poštujemo i stojimo mirno.“ (VL, 23. 3. 2013.:40)

„Iako će neki reći da je Mihajlovićevo inzistiranje na pljeskanju u trenucima kada se svirala Lijepa naša tek dio farse, ako i jest farsa, ona je simpatična i dobrodošla.“ (VL, 24. 3. 2013.:4)

Od prepoznatljivih i popularnih hrvatskih simbola spominju se dres Hrvatske nogometne reprezentacije i kockasti šal. U tekstovima se također spominju Trg bana Josipa Jelačića i Manduševac za koje možemo reći da imaju status nacionalnih simbola zbog svojeg značaja i uloge u nacionalnoj povijesti. Spominje se Thompson koji u svom opusu ima pjesme domoljubnog karaktera, kao i popularna navijačka pjesma *Večeras je naša fešta*:

„Iz zvučnika u Maksimiru krenula je poznata pjesma koja je i ovaj put ujedinila Hrvate u emocijama.“ (VL, 23. 3. 2013.:38)

Što se tiče srpskih nacionalnih simbola spominje se fućkanje srpskoj himni, kao i orao⁹ u naslovu: *„Orao pao, javljaju Mandžo i Ola“* (VL, 23. 3. 2013.:38).

Sportske novosti od službenih hrvatskih nacionalnih simbola spominju hrvatsku himnu o kojoj se i ovdje raspravlja u istom kontekstu kao i u Večernjem listu:

„Igrači Srbije su pljeskali hrvatskoj himni, bi li bila dobra gesta da to napravi Hrvatska u uzvratu? – Ne. Mi smo stajali mirno, kao i svaki put.“ (SN, 23. 3. 2013.:4)

⁸ Na svakoj drugoj stranici na dan utakmice nalazi se slikovni prikaz.

⁹ Orao se nalazi na grbu Republike Srbije.

Sportske novosti u brojevima koji obuhvaćaju utakmicu Hrvatske i Srbije u nekoliko navrata spominju puštanje Thompsonovih pjesama na stadionu i rekvizite s crveno bijelim kockastim uzorkom, kao na primjer:

„Navijačke pjesme, Thompson, pa pokoja dalmatinska nota, tribine u bojama i oblicima legendarnih hrvatskih kockica...“ (SN, 23. 3. 2013.:8)

Od pjesama i u ovim novinama izdvojena je navijačka *Večeras je naša pjesma, ali i Srbijo, znaj, svemu je kraj*:

(...)“cijeli se stadion ujedini u onoj poznatoj "Srbijo, znaj, svemu je kraj", orilo se sa zapada, istoka, sjevera i juga.“ (SN, 23. 3. 2013.:8)

U člancima Večernjeg lista o utakmici Srbije i Hrvatske od hrvatskih nacionalnih simbola spominju se zastava i himna:

(...)„stvar je prestiža tko će se s hrvatskom zastavom fotografirati usred Beograda.“ (VL, 6. 9. 2013.:34)

„Potpuno mi je normalno da Mihajlović od igrača traži da pjevaju himnu. (...) Igrač mora znati svoju himnu. Ja isto pjevam himnu i držim ruku na srcu, pa naravno da ću to učiniti za svoju domovinu – kazao je Mamić.“ (VL, 6. 9. 2013.:38)

„A na intoniranje Lijepa naše Marakana je doslovno poludjela.(...) Ipak, dvadesetak ljudi na Marakani je pljeskalo našoj himni.“ (VL, 7. 9. 2013.:33)

(...)„zapaljena je Hrvatska zastava.“ (VL, 7. 9. 2013.:33)

„Zaglušujući zvižduci našoj himni“(...) (VL, 8. 9. 2013.:44)

U člancima Sportskih novosti manje se spominju nacionalni simboli, no opet se javljaju himna i zastava:

„Paljenje hrvatske zastave od divljaka na tribinama“ (...) (SN, 8. 9. 2013.:24)

„Zvižduci za intoniranje himne Lijepa naša domovino, paljenje državne zastave, nekulturni povici itd.“ (SN, 8. 9. 2013.:24)

Također u oboje dnevnih novina od popularnih simbola spominju se dres Hrvatske nogometne reprezentacije i kockasti šal.

Novinari Večernjeg lista u tekstovima o utakmici Islanda i Hrvatske ne spominju hrvatske nacionalne simbole, osim popularnih kockastih dresova i šalova (slika 3.) koji su vizualno prikazani u stripu *Felix*, dok se u Sportskim novostima samo na jednom mjestu spominje da su se pjevale navijačke pjesme:

(...), „začule su se i hrvatske navijačke pjesme.“ (SN, 15. 11. 2013.:4)



Slika 3. (Večernji list, 16. 11. 2013., str. 62.)

U tekstovima Večernjeg lista koji govore o utakmici Hrvatske i Islanda ne spominju se hrvatski nacionalni simboli, dok se u Sportskim novostima na par mjesta spominje kockasti dres. Novinari Večernjeg lista jedino spominju pjevanje navijačkih pjesama:

(...), „minutu prije kraja orilo se s tribina "Večeras je naša fešta".“ (VL, 20. 11. 2013.:31)

„Gordon Schildenfeld iz svlačionice pod jugom izašao je s jednom od njih i zapjevao "Ružu hrvatsku".“ (VL, 20. 11. 2013.:32)

Analizom oba dnevna lista uočila sam da za vrijeme svih utakmica na stranicama koje zauzima Hrvatska nogometna reprezentacija prevladavaju fotografije navijača u kockastim

dresovima (slika 4.) našminkani u crvenoj i bijeloj boji te s navijačkim rekvizitima s kockastim uzorkom (slika 5., slika 6.).



Slika 4. (Večernji list, 23. 3. 2013., str. 40.)



Slika 5. (Večernji list, 23. 3. 2013., str. 3.)



Slika 6. (Sportske novosti, 23. 3. 2013., str. 31.)

Nacionalni simboli moćan su instrument za podizanje svijesti o naciji, pogotovo ako se koriste u kontekstu najpopularnijeg sporta. Njihova moć najbolje se očituje u njihovoj prisutnosti u novinama. Na primjeru ovih četiriju utakmica uvidjela sam da su nacionalni simboli u velikoj mjeri prisutni u sportskom novinarskom diskursu i to ne samo u tekstu nego i u popratnim sadržajima, poput fotografija navijača i reprezentativaca, stripovima i reklamama (slika 7.).



Slika 7. (Sportske novosti, 6. 9. 2013., str. 5.)

4.2.3. Epiteti

U člancima Večernjeg lista u kojima je pisano o utakmici Hrvatske i Srbije koriste se izrazi poput *posebna motivacija*, *veliki dvoboj*, *veličanstveni dvoboj*, *najveći događaj*, „*muški, čvrsto, ali bez provokacija*“, „*najveće trenutke hrvatskoga nogometa*“, *dostojanstven narod*, *domoljubnom navijanju*, *veličanstvenog trijumfa* kako bi se opisala utakmica Hrvatske i Srbije, a na temelju kojih možemo vidjeti da joj se pridodaje posebno značenje koje možda nije nogometno. Novinari u Sportskim novostima koriste izraze kao što su „*snažnoga hrvatskog napadačkog arsenala*“, *puno ljubavi*, *suza radosnica*, *hrabrim srcem*, *dobri duh* (nekoliko puta se ponavlja), „*pitanje časti i emocija*“, „*iznimno naelektriziranom srazu*“, „*agresivni poput stršljanova*“, „*neustrašivi kao kamikaze*“, „*kirurški precizni*“, *korektna utakmica*, *poseban osjećaj* (nekoliko puta se ponavlja), *posebna utakmica*, *sjajno*, *dostojanstveno*, *ponosno*, „*utakmica svih utakmica*“, *atmosfera ljubavi*, „*sramotno loša Srbija*“, „*sladak je to osjećaj*“ i *patološke mržnje*. Na temelju navedenih izraza mislim da možemo reći da se u Sportskim novostima, više nego u Večernjem listu, koriste izrazi koji izravnije podsjećaju čitatelje na povijest između dviju država, a kojima se izaziva posebno

ozračje oko utakmice. Također mogu u kontekstu pobjede nad Srbijom poslužiti kao poticaj za daljnje navijanje i podršku Hrvatskoj nogometnoj reprezentaciji.

U člancima Večernjeg lista koji se odnose na utakmicu Srbije i Hrvatske novinari koriste izraze poput *pakleno ozračje*, „*Hrvatska je ponosna i lijepa*“, *komšinski derbi*, *lijepa današnjica*, *veliku podršku*, *zabrinuta javnost*, *sumnjičave šefove*, *strahovit pritisak*, *velika odgovornost*, *uzdignute glave*, *podređeni položaj* i *neprijateljsko ozračje*. Kao što možemo vidjeti iz ovih primjera, koriste se izrazi koji upućuju na to da se radi o utakmici od iznimne važnosti i to nacionalne. Međutim smatram da jedan dio tih izraza upućuje na to da se želi smanjiti negativni i izvansportski kontekst koji prevladava u javnosti.

Novinari u člancima Sportskih novosti koriste izraze poput *pozitivno ozračje*, *poprilično mirni*, *susjedski derbi*, *posebna utakmica*, *emotivni naboj*, *utakmica godine*, *obična utakmica*, *posebno ozračje* i *svjetska sila*. Iako ovi izrazi nisu isti kao oni iz Večernjeg lista, upućuju na iste stvari – da se utakmicu ne promatra samo u sportskom kontekstu i da se želi smanjiti tenzije koje prevladavaju u javnom diskursu.

Novinari nam u tekstovima Večernjeg lista o utakmici Islanda i Hrvatske donose izraze kao što su *posljednja šansa*, *šaljivi domaćini*, *idealni kadar*, *najvećom strašću*, *mala zemlja*, *goropadni Islandani*, *nogometna velesila*, *negativni ishod*, *gromka potpora* i *pakleno ozračje* kojima se pokušava opisati nogometno značenje ove utakmice za hrvatsku naciju. Vidimo da su koristili riječi koje govore o ozračju u kojem se igrala utakmica i o posljedicama koje rezultat ima na daljnji tijek kvalifikacija. S druge strane novinari Sportskih novosti u svojim tekstovima ne koriste puno opisnih izraza, naišla sam samo na izraze poput „*najljepše vatrene priče*“ i „*zajedništvo, srčanost i borbenost*“ kojima se podiže atmosfera oko nogometne reprezentacije i potiče na zajedništvo u navijanju.

U člancima o utakmici Hrvatske i Islanda u Večernjem listu korišteni su izrazi kao što su *strastveni navijač*, *plemenita gesta*, *emotivni nastup*, *vatrene put*, *odlični igrači*, *maestralna utakmica*, „*srčanost, inat, požrtvovnost i strast*“, „*zaboravljeno zajedništvo i jedinstvo*“, „*ponosan i razdragan*“, „*moćna i vatrena*“, *razdragana publika*, „*ljubav, toplina i pozitivna borba*“ te „*sramotan i nečastan potez*“, a u Sportskim novostima koristili su se izrazi poput „*bezučjetna podrška publike*“, *puni srca, sa žarom i zanosom*, „*odličnu, rastrčanu i razigranu Hrvatsku*“, *blistavo i privlačno*, „*borbenošću, srčanošću, strašću, s ljubavlju*“, *euforična vatrena masa, lice zdrave i europske nogometne Hrvatske*. Svi ovi izrazi i dijelovi rečenica govore o Hrvatskoj, o navijačima i igračima reprezentacije. Njima se podiže pozitivna atmosfera oko reprezentacije i poziva se na jedinstvo nacije i pružanje daljnje potpore reprezentaciji.

U novinskim člancima o domaćim i gostujućim utakmicama Hrvatske sa Srbijom korištene su riječi i izrazi koji naglašavaju posebnost utakmica, s naglaskom na odnose Hrvatske i Srbije u povijesnom i političkom kontekstu. Iz korištenih izraza i riječi u tekstovima o domaćim i gostujućim utakmicama Hrvatske i Islanda ne može se iščitati zajednička prošlost jer je dvije nacije i nemaju. No možemo uočiti da se puno više koriste riječi koje veličaju Hrvatsku nogometnu reprezentaciju nego u člancima za vrijeme utakmica Hrvatske i Srbije.

4.2.4. „Mi“ i „oni“

U člancima o utakmici Hrvatske i Srbije u Večernjem listu nailazimo na naslove poput „Srbija će pobijediti i šokirati Hrvatsku“, kao i izjave nogometaša kojima su suprotstavljene dvije reprezentacije, a preko njih i dvije nacije koje predstavljaju:

„Ne treba našima neka posebna motivacija. Sama utakmica protiv Srbije dovoljan je motiv. – Ma za ovu utakmicu ne treba nam nijedna pjesma. Treba malo i smanjiti radio, da ne bismo izgorjeli od želje. Neka pobjedi tko bude bolji, neka to bude Hrvatska – zaključio je Srna.“ (VL, 21. 3. 2013.:45)

Isto tako nailazimo na izjave političara i izbornika reprezentacije, te komentare autora članaka koji konstruiraju hrvatsku naciju, "nas" nasuprot nekog drugog, u ovom slučaju Srbije:

„Jer biti Hrvat ne znači biti protiv nekoga ni protiv susjeda, nego biti za sebe, za uzvišene ideale i načela – rekao je Milanović.“ (VL, 22. 3. 2013.:44)

„Imajmo na umu što predstavlja biti Hrvat. Navijajte s ljubavlju prema nama, ne s mržnjom prema drugima – poručio je izbornik.“ (VL, 22. 3. 2013.:44)

„Eventualni kiks protiv objektivno slabijega suparnika poljuljao bi povjerenje u nacionalnu momčad, dok bi pobjeda donijela neslućenu euforiju i olakšala posao u Walesu.“ (VL, 22. 3. 2013.:44)

„Srpski igrači pljeskali hrvatskoj himni, hoće li to i naši napraviti u Beogradu? – Ne! Mi svaku himnu poštujemo i stojimo mirno. Ne treba ići preko toga.“ (VL, 23. 3. 2013.:40)

„Dok su Srbi teškim hodom, noseći u rukama bajadere i "domaćicu", brzo izašli iz svlačionice, naši su više od sat vremena slavili.“ (VL, 23. 3. 2013.:41)

Sportske novosti nam vezano uz istu utakmicu donose naslov *„Hrvatska je bolja, ali ne drastično“* kao i izjave izbornika i nogometaša, te komentare autora članaka:

„Hrvatska ima bolju reprezentaciju od Srbije“ (...) (SN, 22. 3. 2013.:2)

„Igrači Srbije su pljeskali hrvatskoj himni, bi li bila dobra gesta da to napravi Hrvatska u uzvratu? – Ne. Mi smo stajali mirno, kao i svaki put.“ (SN, 23. 3. 2013.:4)

„-Uvijek je lijepo pobijediti a još kad pobijedite Srbiju onda je to poseban osjećaj.“ (SN, 23. 3. 2013.:6)

„Nosila ih je ljubav prema Hrvatskoj, a ne mržnja prema Srbiji.“ (SN, 23. 3. 2013.:8)

(...), „prevladavale su one koje slave Hrvatsku, ne one koje bi vrijeđale goste.“ (SN, 23. 3. 2013.:8)

„Neka vidi kako će biti kada u Beograd na Hrvatsku dođe 15-ak tisuća ljudi, i to ne zbog njega i reprezentacije, već zbog patološke mržnje prema vama, našim susjedima – konstatira (realni) srpski medijski svijet.“ (SN, 24. 3. 2013.:8)

U Večernjem listu već od prvog analiziranog broja u kojem se piše o utakmici Srbije i Hrvatske nailazimo na naslove *„Hrvatska je za Srbiju nogometna velesila“*, *„Nikolić uz svoje orlove, Josipovića to ne zanima“* u kojima se uspoređuje dvije reprezentacije i nacije. Također nailazimo na izjave političara i političke komentare u kojima se suprotstavljaju Hrvatska i Srbija.

„U petak protiv vas igraju suparnici i nemojte ih svatiti kao neprijatelje jer tako nećete pobijediti. To su suparnici, koji su trenutačno bolje rangirani, ali veću želju od građana Srbije da konačno počnu naše pobjede nema nijedna država i nijedna momčad na svijetu – kazao je Nikolić.“ (VL, 5. 9. 2013.:40)

(...), „Hrvatska je postala legitimna članica Europske unije, Srbija tek kuca na dvorišna vrata.“ (VL, 6. 9. 2013.:36)

„Današnji predsjednik Srbije Tomislav Nikolić posjetio je svoje nogometaše, ohrabrio ih, a hrvatski predsjednik Ivo Josipović vjerojatno i ne zna da se ova utakmica igra.“ (VL, 6. 9. 2013.:36)

U Sportskim novostima nailazimo na samo jedan naslov koji uspoređuje Srbiju i Hrvatsku s pomoću stadiona na kojima su se odigrale utakmice između njih: *„Maksimir svjetlosnu godinu ispred Marakane“ (SN, 8. 9. 2013.:24).*

Novinari Večernjeg lista u člancima o utakmici Islanda i Hrvatske ne suprotstavljaju samo Hrvatsku i Island kao u prvom sljedećem primjeru već spominju i zagrebačku utakmicu sa Srbijom kao što je vidljivo iz drugog primjera:

„Gotovo da odjednom strepimo pred goropadnim Islandanima, što nikako ne služi na čast reprezentaciji koja si utvara da na SP-u može igrati važnu ulogu. (VL, 16. 11. 2013.:31)

„Bilo bi sramotno da u cijelim ovim kvalifikacijama Maksimir bude ispunjen samo kad se igralo sa Srbijom, a navijalo protiv Srbije, (...) (VL, 17. 11. 2013.:44)

Sportske novosti u svojim člancima donose komentare prema kojima je Hrvatska u nogometu superiorna Islandu:

„Hrvatska može izgubiti u Islandu, i biti nadigrana, ali činjenica je da je ona druga kategorija nogometa u odnosu na domaćina.“ (SN, 14. 11. 2013.:3)

„ipak je Hrvatska za njih velesila.“ (SN, 15. 11. 2013.:6)

„onda mora i Hrvatska, koja je puno jača“ (SN, 15. 11. 2013.:6)

„Jasno je da su Hrvati bolji nogometaši od Islandana, ali će to trebati dokazati.“ (SN, 16. 11. 2013.:2)

Kao u prethodnim primjerima tako i u člancima Večernjeg lista o utakmici Hrvatske i Islanda nailazimo na komentare ljudi iz nogometa prema kojima je Hrvatska superiorna Islandu:

„Tko je favorit? – To je jasno, Hrvatska je uvijek favorit protiv Islanda! Zbog povijesti i tradicije, zbog odličnih igrača.“ (VL, 19. 11. 2013.:44)

Sportske novosti donose komentare reprezentativaca Islanda i novinara koji smatraju da je Hrvatska bolja reprezentacija od Islanda:

(...), „svjesni da su Hrvati neosporno bolja reprezentacija.“ (SN, 19. 11. 2013.:8)

„-Hrvatska je favorit, Hrvatska je toliko puta dosad osjetila veliko natjecanja, Hrvatska je svoju naciju navikla na velike smotre. A sada joj nacija, pa to barem nije tajna, ne vjeruje. To je pritisak, silan pritisak. Vi morate sve, a mi ne moramo ništa. Idealna situacija...“ (SN, 19. 11. 2013.:8)

„Uglavnom, Island je svima intrigantnija priča od Hrvatske, o nama će, valjda, kao o još jednom „hrvatskom čudu“, pisati u srijedu.“ (SN, 19. 11. 2013.:8)

„VATRENA OLUJA POMELA ISLAND“ (SN, 20. 11. 2013.:2)

Analizirajući izdvojene dijelove novinskih članaka uočila sam da oni o objema utakmicama Hrvatske i Srbije uspoređuju dvije spomenute reprezentacije s obzirom na povijest dviju nacija. S druge strane u člancima o utakmicama Hrvatske i Islanda prilikom usporedbe ističe se hrvatska superiornost u nogometu.

4.2.5. Nacionalna povijest

Pozivajući se na važne datume i događaje iz hrvatske prošlosti, novinari mogu utjecati na jačanje hrvatskog nacionalnog identiteta i izazivanje snažnih emocija kod čitatelja. Tako se novinari Večernjeg lista u okviru utakmice Hrvatske i Srbije osvrću na Francusku '98, utakmicu sa Srbijom iz 1999. godine i Domovinski rat:

„Atmosfera koja nas je podsjetila na '98.“ (VL, 23. 3. 2013.:2)

„-Rekao sam im da pišu povijest, da ako pobijede Srbiju, onda su bolji od vatrenih, koji to nisu učinili prije 13 i pol godina!“ (VL, 23. 3. 2013.: 40)

„Ugledni britanski dnevnik "The Independent" je u svom izdanju od petka, 22. ožujka, dvoboj nogometnih reprezentacija Hrvatske i Srbije najavio podsjećanjem na ratne godine i Vukovar.“ (VL, 24. 3. 2013.:4)

Novinari Sportskih novosti u tekstovima o utakmici Hrvatske i Srbije također ističu spomenute događaje iz hrvatske povijesti:

„Mislim da je prošao naboj koji je bio 1999. godine, te da je sada mnogo manje izvansportskih tenzija.“ (SN, 21. 3. 2013.:8)

„Ta je utakmica odlučivala mnogo. Danas? Samo su rivali isti, sve je ostalo drugačije.“ (SN, 22. 3. 2013.:9)

„Europski nogometni komentatori redom najavljuju utakmicu s velikim tenzijama, prvu utakmicu između samostalne Hrvatske i Srbije bez Crne Gore u povijesti, utakmicu koja nije obična sportska predstava.“ (SN, 22. 3. 2013.:7)

„Maksimirski dvoboj briše povijesne traume“ (...) (SN, 23. 3. 2013.:2)

„Ova generacija je jača od Vatrenih iz 1998.“ (SN, 23. 3. 2013.:4)

„Velika je utakmica u pitanju, protiv Srbije, što se posebno doživljava zbog svega što se događalo u prošlosti“(...) (SN, 22. 3. 2013.:5)

Na ovom mjestu bih navela i izjave prema kojima se ovu utakmicu svrstava kao posebnu i povijesnu za hrvatsku naciju čime se opet može utjecati na nacionalni identitet kod čitatelja:

„Večeras ova generacija Vatrenih igra jednu od takvih antologijskih utakmica.“ (SN, 22. 3. 2013.:3)

(...)„ovaj će ogled sa Srbijom imati zasebno poglavlje.“ (SN, 22. 3. 2013.:3)

„Hrvatska zbog povijesti odnosa i nekih prijašnjih rezultata ima veću želju za pobjedom.“ (SN, 22. 3. 2013.:3)

Novinari u tekstovima Večernjeg lista u kojima pišu o utakmici Srbije i Hrvatske spominju utakmicu koja se igrala prije 15 godina.

„Na svakom koraku i svakom gestom želimo pokazati da prošlost pripada samo prošlosti, a da su lijepa današnjica i misli posvećene budućnosti jedino što nas zanima – kazao je Karadžić.“ (VL, 5. 9. 2013.:40)

„Prošlo je 14 godina i Hrvatska opet ide u Beograd. Mnogo se toga promijenilo u odnosu na ono doba, Hrvatska je postala legitimna članica Europske unije, Srbija tek kuca na dvorišna vrata.“ (VL, 6. 9. 2013.:36)

„Nije lako Hrvatima doći na Marakanu i pobijediti. Svi znamo povijest.“ (VL, 7. 9. 2013.:34)

U Sportskim novostima novinari također ističu utakmicu od prije 15 godina, kao i ratna događanja iz 1990. godine:

„Pokažimo da prošlost pripada prošlosti, a da su naše misli okrenute budućnosti. S druge strane neće biti neprijatelji nego suparnici – kazao je Karadžić.“ (SN, 5. 9. 2013.:7)

„Kako je glede nacionalnog naboja i pritiska? – Prije 14 godina bio je mnogo veći. Pamtio se rat. Sve je bilo friško. Osjećali smo da se mjesec dana prije nastupa u Beogradu diljem Hrvatske govori samo o nogometu, svi Hrvati disali su s reprezentativcima.“ (SN, 6. 9. 2013.:3)

„Kad je u ožujku ove godine Srbija, prvi put samostalno, stigla u Zagreb, ruku na srce, taj emotivni naboj nije ni izbliza bio na razini spomenutih događanja iz 1990-ih godina.“ (SN, 6. 9. 2013.:4)

„Zemlja je još bila svježija od ratnih događanja, pobjede u Domovinskom ratu, ali i dubokih rana, pa je za širu javnost, navijački puk, bilo prirodno da su utakmicu s reprezentacijom zemlje agresora doživljavali s ogromnom željom da se i ovom prilikom pobijedi, bude bolji.“ (SN, 6. 9. 2013.:4)

(...)„jedne od lokacija na kojima se u siječnju 1990. počela raspadati Jugoslavija.“ (SN, 6. 9. 2013.:6)

Večernji list u tekstovima o utakmici Islanda i Hrvatske spominje događaje iz nogometne prošlosti, ali nevezane uz Island:

(...)„ovo je prvi put u povijesti da je Hrvatska čak pet uzastopnih kvalifikacija bez pobjede.“ (VL, 17. 11. 2013.:43)

Novinari Sportskih novosti u svojim se tekstovima osvrću na "postbrončanu eru", antologijske golove i debi izbornika Kovača kao neke od najboljih trenutaka hrvatskoga nogometa:

„Bio je to jedan od najnevjerojatnijih debija u hrvatskoj nogometnoj povijesti.“ (SN, 14. 11. 2013.:3)

„Jedan od antologijskih golova Hrvatske kreirali su sadašnji izbornik i upravo on.“ (SN, 14. 11. 2013.:3)

(...)„vrijedno je podsjetiti na postbrončanu eru.“ (SN, 14. 11. 2013.:4)

(...)„da se vratimo onoj Hrvatskoj kakva je bila prije svega toga.“ (SN, 14. 11. 2013.:5)

(...)„siguran sam da ćemo opet biti ona stara Hrvatska.“ (SN, 14. 11. 2013.:5)

(...)„novi neuspjeh za SP, nakon propuštanja JAR-a 2010, etiketirao bi ih kao povijesne gubitnike.“ (SN, 15. 11. 2013.:3)

Večernji list u člancima o utakmici Hrvatske i Islanda spominje događaje iz nogometne prošlosti, vezane uz Srbiju i ovu utakmicu navodi kao utakmicu od velike povijesne važnosti za Hrvatsku:

„Sjećam se kako su naši reprezentativci letjeli po terenu, primjerice protiv Srbije prije 14 godina.“ (VL, 18. 11. 2013.:3)

„Nema dvojbe da će ova utakmica ući u antologiju kao jedna od najvećih koju smo ikada odigrali.“ (VL, 20. 11. 2013.:31)

U člancima Sportskih novosti podsjeća se čitatelja na nedavnu hrvatsku nogometnu povijest:

„SVAKI PUT NAPATILI SMO SE ZA SP“ (SN, 19. 11. 2013.:2)

„Trebaju Vatreni biti oprezni, oba europska slučaja u povijesti koja im ne odgovaraju dogodila su se nedavno.“ (SN, 19. 11. 2013.:6)

Također se spominje i Islandsko priznanje hrvatske države 1991. godine:

(...)„osvanuo je i transparent, u prijevodu "Hvala što ste bili prvi koji ste priznali Hrvatsku".“ (SN, 20. 11. 2013.:8)

kao i raniji događaji u hrvatskoj prošlosti te važne povijesne ličnosti, na primjer ustaški pokret, Nikola Šubić Zrinski i ban Josip Jelačić:

„Za dom - spremni“. Kao što znamo, u vrijeme ustaške vladavine taj slogan bio je službeni pozdrav.“ (SN, 21. 11. 2013.:9)

(...)„ne radi se niti o pokliču Nikole Šubića Zrinskog kad odlazi u posljednji juriš iz opkoljenog Sigeta, a ni o onom kasnijem bana Josipa Jelačića pred odlaske u bitke.“ (SN, 21. 11. 2013.:9)

Izdvojeni dijelovi članaka o utakmicama Hrvatske i Srbije govore o uspjesima Hrvatske nogometne reprezentacije koji su od velike važnosti za Hrvatsku, ali i o zajedničkoj ratnoj povijesti ovih dviju zemalja. Također možemo primijetiti da se na nekoliko mjesta komentira da se ne želi spominjati ta zajednička prošlost čime se postiže suprotan efekt kod čitatelja. Što se tiče utakmica Islanda i Hrvatske možemo uočiti da se i ovdje spominje utakmica sa Srbijom iz 1999. godine.

4.2.6. Hrvatski običaji i kultura

Običaji u hrvatskoj kulturi igraju važnu ulogu u obilježavanju važnih događaja u čovjekovu životu. Mnogi običaji postoje dugi niz godina, zahvaljujući ljudima koji ih prenose s generacije na generaciju. Neki su toliko ukorijenjeni u svakodnevici da ih se ponekad uzima zdravo za gotovo. Kao u mnogim hrvatskim i drugim gradovima, tako je i za Zagreb karakteristično da ljudi uskaču i kupaju se u gradskim fontanama (slika 8.) prilikom proslava ili obilježavanja prijelaza iz jedne životne faze u drugu¹⁰, kao i to da izlaze na ulice (slika 9.) proslaviti razne velike događaje, sportske uspjehe i pobjede od nacionalne važnosti, kao što je pobjeda nad Srbijom u utakmici na domaćem terenu:

(...)„a pobjeda se slavila po kafićima, ulicama, pa čak i kupanjem u hladnom Manduševcu.“ (VL, 23. 3. 2013.:2)

„Narod je zbog nogometa opet na ulicama, što u Hrvatskoj odavno nije viđeno.“ (VL, 23. 3. 2013.:39)

¹⁰ Na primjer: kupanje u Manduševcu za vrijeme *norijade* koja predstavlja prijelaz iz srednjoškolske faze u odraslu fazu života.



Slika 8. (Sportske novosti, 23. 3. 2013., str. 8-9.)



Slika 9. (Sportske novosti, 23. 3. 2013., str. 32.)

U Sportskim novostima od običaja se u jednom naslovu („*Bez mijenjanja dresova s Hrvatima*“ (SN, 21. 3. 2013.:8)) spominje razmjena dresova nakon utakmice koja na neki način u sebi ima nacionalnih elemenata jer dresovi obično predstavljaju boje nacionalne zastave ili grba, a činom razmjene iskazuje se prijateljstvo između dviju nacija.

Što se tiče uzvratne utakmice Srbija-Hrvatska, ni u Večernjem listu ni u Sportskim novostima nema referenci na običaje koji bi mogli potaknuti nacionalnu identifikaciju kod

čitatelja. Analizom brojeva Večernjeg lista i Sportskih novosti koji obuhvaćaju utakmicu Islanda i Hrvatske utvrdila sam da također nema referenci na običaje.

Na dan utakmice Hrvatske i Islanda u Večernjem listu spominje se paljenje svijeće kod Kamenitih vrata:

(...)„preostaje nam samo kleknuti i zapaliti svijeću na kamenitim vratima.“ (VL, 19. 11. 2013.:43)

Dva dana poslije utakmice u Sportskim novostima novinar je komentirao da je prilikom slavlja nakon utakmice *poljubaca bilo kao na slavonskoj svadbi* (SN, 21. 11. 2013.:24).

Kao što smo vidjeli, nije spomenuto mnogo običaja, ali oni koji su spomenuti mogu pobuditi snažne emocije vezane uz naciju.

4.2.7. Riječi koje eksplicitno ili implicitno upućuju na hrvatsku naciju

Večernji list i Sportske novosti na svakoj stranici posvećenoj hrvatskoj reprezentaciji u vrijeme svih četiriju utakmica uzetih u obzir učestalo koriste riječi poput *Hrvatska, hrvatska reprezentacija, nacija, narod, domovina, domoljub, domaća, rodoljubno, Croatia, nacionalni, Hrvat, Hrvatica, zemlja, Hrvati, i hrvatski* kojima se suptilno podsjeća čitatelja da je pripadnik hrvatske nacije. Iako korištenje ovih riječi ima takav učinak na čitatelja, to ne znači da je on uvijek namjieran. Također iz konteksta možemo uvidjeti da pisanje u prvom licu množine podrazumijeva pisanje o naciji, kao na primjer:

„–Ponosni smo na ova tri naša igrača.“ (VL, 21. 3. 2013.:44)

(...)„danas smo čvrsto na zemlji i od strepnje grizemo nokte.“ (VL, 6. 9. 2013.:36)

„Gotovo da odjednom strepimo pred goropadnim Islandđanima, (...) možda je ovo prava prilika da napokon, teška srca, priznamo kako više nismo nogometna velesila, jer to uporno dokazujemo već dvije godine.“ (VL, 16. 11. 2013.:31)

„Ali nas negativni ishod može gurnuti u još veću negativnost i depresiju.“ (VL, 17. 11. 2013.:44)

„Nije loše, idemo doma, pred našom se publikom sve rješava.“ (SN, 16. 11. 2013.:4)

„Nema dvojbe da će ova utakmica ući u antologiju kao jedna od najvećih koju smo ikada odigrali, jer u izravnome dvoboju za SP (...) bili smo, kako bi rekao Ćiro, imperijalni.“ (VL, 20. 11. 2013.:31)

„Ne sjećamo se kad je Maksimir zadnji put bio tako ponosan i razdragan, kad su ljudi s pjesmom na usnama i širokim osmijehom na licu napuštali tribine.“ (VL, 20. 11. 2013.:31)

„Budimo svi Hrvatska i igrat ćemo na SP 2014!“ (SN, 19. 11. 2013.:2)

Sintagme kao što su *diljem Hrvatske, cijela Hrvatska, „zapad, istok, sjever, jug“, Lijepa naša, iz svih krajeva Hrvatske, mala zemlja, lice Hrvatske, Budimo svi Hrvatska, ujedinjena Hrvatska, cijeli naš narod i hrvatska srca* utječu na javljanje osjećaja na nacionalnoj osnovi kod čitatelja.

4.2.8. Nadimci

Kao što je već ranije rečeno, nadimci se često javljaju u novinskom diskursu, pogotovo u sportskom te obično odražavaju nacionalne stereotype. Kad se javljaju u sportskom diskursu, nadimci vezani uz reprezentacije jačaju nacionalni identitet kod čitatelja. Analizom članaka koji obuhvaćaju utakmicu Hrvatska-Srbija utvrdila sam da se od nadimaka koji se inače koriste za Hrvatsku nogometnu reprezentaciju u Večernjem listu i Sportskim novostima najviše koristio nadimak *Vatreni*. Razlika je u tome što novinari u Sportskim novostima pišu velikim početnim slovom, a novinari u Večernjem listu malim početnim slovom. Također je u Sportskim novostima upotreba tog nadimka učestalija (13 puta se spominje) nego u Večernjem listu (3 puta se spominje). U Sportskim novostima koristio se i nadimak *Kockasti* samo nešto manje (2 puta se spominje). *Večernji list* za nogometnu reprezentaciju Srbije koristi njihov nadimak *Orlovi*.

U brojevima Večernjeg lista kojima su obuhvaćeni dani oko utakmice Srbije i Hrvatske novinari rijetko koriste nadimke hrvatske reprezentacije, kao i srpske reprezentacije. Nadimak *Vatreni* korišten je tek 3 puta, *Kockasti* jednom, a *Orlovi* 2 puta, s tim da su nadimci pisani malim početnim slovom osim ako se njima započinje rečenica. Novinari u Sportskim novostima u tekstovima o utakmici Srbija-Hrvatska koriste iste nadimke kao i Večernji list. No sve nadimke pišu velikim početnim slovom, a nadimak *Vatreni* koriste najviše (spominje se 10 puta).

Analizom članaka Večernjeg lista koji obuhvaćaju utakmicu Islanda i Hrvatske utvrdila sam da se za reprezentaciju Islanda ne koristi nikakav nadimak, a za Hrvatsku se koriste nadimci *Vatreni* i *Kockasti*, koji se opet pišu malim početnim slovom, osim ako se nalaze na početku rečenice. Nadimak *Vatreni* javlja se 8, a *Kockasti* 2 puta. Dok Sportske novosti 15 puta koriste nadimak *Vatreni*, a jednom *Kockasti*.

Novinari Večernjeg lista u brojevima koji obuhvaćaju dane oko utakmice Hrvatske i Islanda koriste nadimke *Vatreni* (8 puta se ponavlja) i *Kockasti* (jednom se spominje), kao i novinari Sportskih novosti (*Vatreni* – 15 puta, *Kockasti* – 1).

Uspoređujući brojeve Večernjeg lista i Sportskih novosti možemo vidjeti da se nadimci u većem broju koriste u ovim posljednjim novinama i da se pišu velikim početnim slovom kao osobna imena čime se čitatelju približava Hrvatska nogometna reprezentacija i s kojom se taj isti čitatelj može onda poistovjetiti.

Zaključak

Činjenica da se ratne metafore često koriste u sportu uzima se zdravo za gotovo zato što je to postao dio svakodnevnice realnosti (Awad 2012:75). Ipak, na temelju analize ratničkog rječnika i riječi koje asociraju na ratovanje možemo zaključiti ne samo da su se u tekstovima o svim četirima utakmicama koristile riječi koje asociraju općenito na ratovanje i koje su, ustvari, postale već standardnima u nogometnom rječniku, nego i u tekstovima o utakmicama Hrvatske i Srbije imamo i riječi koje izravno upućuju na Domovinski rat i tadašnje ratno stanje. Dakle, i ovdje kao i kod Inthorn Sanne (2010) vidimo da se novine referiraju na rat vođen između dviju zemalja čime se ističe zajednička nacionalna povijest. Kao što je već spomenuto prilikom analize, jasno je vidljivo i to da u tekstovima za vrijeme utakmica sa Srbijom nailazimo na veći broj različitih riječi koje asociraju na ratovanje u odnosu na tekstove za vrijeme utakmica s Islandom. Analizirajući članke s obzirom na nacionalne simbole, uočila sam veliki broj popratnih sadržaja (fotografija navijača i reprezentativaca te reklama) koji u sebi sadrže nacionalne simbole. Isto tako nacionalni simboli ne javljaju se samo u popratnim sadržajima nego i u tekstovima članaka čije spominjanje, kao i ono Domovinskog rata, podsjeća čitatelje na pripadnost hrvatskoj naciji. Prilikom analize nacionalnih simbola i donošenja zaključaka trebalo je imati na umu i kontekst u kojem se javljaju jer i on pojačava njihovu prisutnost. Korištenje simbola (zastava, himni, dresova i ceremonija) prilikom raznih događanja, u ovom slučaju nogometnih, podsjeća pripadnike nacija na njihovo zajedničko nasljeđe, a njihovo osjećanje zajedništva i zajedničkog identiteta jača ih i stvara nacionalni ponos.

Riječi koje opisuju utakmice te sve tri reprezentacije jačaju značenje i smisao drugih rečeničnih konstrukcija koje na razne načine upućuju na hrvatsku naciju i nacionalni identitet. Analizom članaka utvrđeno je da to mogu biti bilo koje riječi (pridjevi, imenice i glagoli). Treba napomenuti da je prilikom analize epiteta bilo potrebno obratiti posebnu pozornost pri izboru riječi i analizirati samo one koje opisuju i daju posebno značenje. Na temelju analize izdvojenih usporedbi hrvatske reprezentacije i dviju suparničkih reprezentacija utvrđeno je da se ne uspoređuju samo reprezentacije u nogometnom kontekstu (kao što je slučaj s utakmicama Hrvatske i Islanda) već i u kulturnom, političkom i povijesnom kao što je slučaj s utakmicama Srbije i Hrvatske. Osim nacionalnih simbola, riječi koje asociraju na Domovinski rat i usporedbi reprezentacija u povijesnom kontekstu, analizom je utvrđeno da se u novinskim člancima javljaju povijesne ličnosti i događaji koji su obilježili hrvatsku povijest. Također se može primijetiti da se najviše spominju uspjeh Hrvatske nogometne reprezentacije

na Svjetskom prvenstvu iz 1998. godine, utakmica sa Srbijom 1999. godine i, naravno, Domovinski rat. Na temelju analize članaka s obzirom na hrvatske običaje i kulturu možemo zaključiti da ih se ne spominje baš puno, ali i mali broj može u jednakoj mjeri potvrđivati i jačati koncepte nacije i nacionalnog identiteta. Spominjanje običaja u okviru određenih lokacija i regija Hrvatske može imati utjecaja na čitatelja.

Analizirajući tekstove u Večernjem listu i Sportskim novostima, moglo se uočiti da se često piše u prvom licu množine, na temelju čega se može zaključiti da autori tekstova misle ne samo na sebe nego i na čitatelje, odnosno da takav rečenični konstrukt može podrazumijevati cijelu hrvatsku naciju. Isto tako tijekom analize primijećena je učestala upotreba riječi koje izravno ili neizravno upućuju na hrvatsku naciju, a takvim diskursom se potvrđuje i rekonstruira nacionalni identitet. Na temelju analize članaka s aspekta nadimaka možemo zaključiti da se oni u dnevnom tisku učestalo koriste te da i oni potiču jačanje nacionalne osviještenosti i identiteta jer su nadimci korišteni za opis nogometnih ekipa, kao što to Awad (2012:73) ističe, svjesni načini formiranja nacionalnog identiteta. Također smatra da nadimci nastaju iz nacionalnih stereotipa, nacionalnog nasljeđa i folklora, mitova i simbola (ibid.:75). Ovu njegovu konstataciju potvrđuje nadimak *Kockasti* koji se već dugi niz godina koristi za Hrvatsku nogometnu reprezentaciju. Nadimak potječe od crveno bijelih kockica na dresu reprezentacije, a koje pak potječu s hrvatskog grba.

Kad se sve teme prema kojima je rađena analiza članaka uzmu u obzir, kao i način korištenja i kvantiteta riječi, može se reći da dnevne novine obiluju sredstvima za jačanje nacionalnog identiteta jer sve ove teme zajedno čitatelje pozivaju na nacionalno jedinstvo, podsjećaju ih na nacionalnu povijest i zajedništvo, te veličaju i slave hrvatsku naciju. Dakle, kao i mnoga istraživanja prije, tako je i ovo pokazalo da medijska pokrivenost velikih sportskih događanja često utječe na publiku da gledaju na njih kroz okvir baziran na nacionalnosti.

Identitet je mnogo puta korišten u raznim znanstvenim diskursima, što bi nas trebalo uvjeriti da je koncept jasan i jednostavan. Ipak, s pomoću studija slučajeva prikazanih u ovom radu mogli smo vidjeti da pojam nije nimalo takav. Isto tako mogli smo vidjeti da su u današnje vrijeme, vrijeme masovnih komunikacija, mediji postali kreatori dobrih dojmova i imidža te se danas nacionalne priče sve više predstavljaju kroz popularnu kulturu i medije, a ljudi se okreću sportu, sportskim događanjima i sportašima kao reprezentacijama nacije i nacionalnih vrijednosti jer oni pružaju prilike za javne diskusije koje stvaraju barem privremeno jedinstvo građana i osjećaja ponosa. Nogometne nacionalne reprezentacije iznimno su važni markeri identiteta u nogometu.

Ovim istraživanjem nadovezala sam se na one radove koji obrađuju izgradnju hrvatskog nacionalnog identiteta u vrhunskom sportu nakon osnutka hrvatske države 1990-ih godina. Vjerujem da je istraživanje otvorilo neka nova pitanja, a i da se neki aspekti obuhvaćeni u ovom radu mogu još kvalitetnije obraditi u nekim sljedećim istraživanjima, primjerice iz perspektive psihologije ili ekonomije.

Literatura i izvori

Literatura

- ABELL, Jackie; CONDOR, Susan; GIBSON, Stephen; LOWE, D. Robert i STEVENSON, Clifford. 2007. „Who ate all the pride? Patriotic sentiment and English national football support“. *Nations and Nationalism*, vol. 13 (1): 97-116.
- ABELL, Jackie. 2011. „They seem to think „We're better than you“: Framing football support as a matter of „national identity“ in Scotland and England“. *British Journal of Social Psychology*, vol. 50 (2): 246-264.
- AWAD, Emad. 2012. „What's in a Nickname? Nicknames and Identity in the 2010. Football World Cup in South Africa“. *Cross-Cultural Communication*, vol. 8 (3): 72-75.
- BAIRNER, Alan; FULTON, Gareth. 2007. „Sport, Space and National Identity in Ireland: The GAA, Croke Park and Rule 42“. *Space and Polity*, vol. 11 (1): 55-74.
- BALLER, Susann. 2012. „Football and the representation of history: the Senegalese 2002 "success story" in football cartoons and advertisements“. *Soccer & Society*, vol. 13 (2): 309-326.
- BARTOLUCI, Sunčica. 2013. *Uloga vrhunskog sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta u Republici Hrvatskoj: usporedba devedesetih i dvijetisućitih* (doktorski rad). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- BARTOLUCI, Sunčica i TOMIĆ, Diana. 2011. „Proud to be Croat – national identity and sports in the advertising world“. *6th International scientific conference on kinesiology*. Str. 379-382.
- BERNSTEIN, Alina. 2007. „„Running Nowhere“: National Identity and Media Coverage of the Israeli Football Team's Attempt to Qualify for EURO 2000“. *Israel Affairs*, vol. 13 (3): 653-664.
- BILLIG, Michael. 2011. *Banal Nationalism*. London: SAGE.
- BITI, Ozren. 2012. *Nadzor nad tijelom: vrhunski sport iz kulturološke perspektive*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- BITI, Ozren. 2008. „Ruka na srcu kao izraz narodne duše.“ *Nova Croatica*, vol. 2 (2): 139-150.
- BOYLE, Raymond i HAYNES, Richard. 2009a. „Sport, the Media and Popular Culture“. U: *Sport, the Media and Popular Culture*. Edinburgh University Press, 1-18.

- BOYLE, Raymond i HAYNES, Richard. 2009b. „Games Across Frontiers: Mediated Sport and National Identity“. U: *Sport, the Media and Popular Culture*. Edinburgh University Press, 144-163.
- BRENTIN, Dario. 2013. „A lofty battle for the nation": the social roles of sport in Tudjman's Croatia“. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, vol. 16 (8): 993-1008.
- CIFRIĆ, Ivan; NIKODEM, Krunoslav. 2006. „Relacijski identiteti. Socijalni identitet i relacijske dimenzije“. *Društvena istraživanja*, vol. 16 (3(89)): 331-358.
- COAKLEY, Jay; TOPIČ, D. Mojca. 2010. „Complicating the Relationship Between Sport and National Identity: The Case of Post-Socialist Slovenia“. *Sociology of Sport Journal*, vol. 27 (4): 371-389.
- CROLLEY, Liz; HAND, David and JEUTTER, Ralf. 2000. „Playing the Identity Card: Stereotypes in European Football“. *Soccer & Society*, vol. 1 (2): 107-128.
- EITZEN, D. Stanley and FREY, H. James. 1991. „Sport and Society“. *Annual Review of Sociology*, vol. 17 (1): 503-522.
- GALILY, Yair; LEVY, Moshe; PERETS, Shenhav. 2011. „National and gender identity perceptions among female football players in Israel“. *Soccer & Society*, vol. 12 (2): 228-248.
- GIBBONS, Tom. 2011. „English national identity and the national football team: the view of contemporary English fans“. *Soccer & Society*, vol. 12 (6): 865-879.
- GILL, Fiona. 2005. „Public and private: national identities in a Scottish Borders community“. *Nations and Nationalism*, vol. 11 (1): 83-102.
- GNK Dinamo Zagreb. Povijest. URL: <http://gnkdinamo.hr/hr/povijest.html> (30. 6. 2014.)
- GOLUBOVIĆ, Zagorka. 1999. *Ja i drugi: Antropološka istraživanja individualnog i kolektivnog identiteta*. Beograd: Republika.
- HEERE, Bob; JAMES, Jeffrey; SCREMIN, Glaucio; YOSHIDA, Masayuki. 2011. „The Effect of Associated Group Identities on Team Identity“. *Journal of Sport Management*, vol. 25 (6): 606-621.
- HOULIHAN, Barrie. 1997. „Sport, national identity and public policy“. *Nations and Nationalism*, vol. 3 (1): 113-137.
- Hrvatski nogometni savez. Povijest. URL: <http://hns-cff.hr/hns/o-nama/povijest/> (15. 4. 2014.)
- INTHORN, Sanna. 2010. „Europe divided, or Europe united? German and British press coverage of the 2008 European Championship“. *Soccer & Society*, vol. 11 (6): 790-802.

- ISMER, Sven. 2011. „Embodying the nation: football, emotions and the construction of collective identity“. *Nationalities Papers*, vol. 39 (4): 547-565.
- JAJČEVIĆ, Zdenko. 2010. *225 godina športa u Hrvatskoj*. Osijek: Streljački savez Osječko-baranjske županije.
- JAREB, Mario. 2010. *Hrvatski nacionalni simboli*. Zagreb: Alfa, Hrvatski institut za povijest.
- JUN, Jong Woo; LEE, Hyung Min. 2012. „The Globalization of Sport and the Mass-Mediated Identity of Hines Ward in South Korea“. *Journal of Sport Management*, vol. 26 (2): 103-112.
- KALANJ, Rade. 2008. *Modernizacija i identitet*. Zagreb: Politička kultura.
- KALANJ, Rade. 2010. „Identitet i politika identiteta (Politički identitet)“. U: *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Budak, Neven; Katunarić, Vjeran. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Pravni fakultet, 117-134.
- KOLSTAD, Arnulf and MEHUS, Ingar. 2011. „Football team identification in Norway: spectators of local and national football matches“. *Social Identities*, vol. 17 (6): 833-845.
- KORUNIĆ, Petar. 2005. „Nacija i nacionalni identitet“. *Revija za sociologiju*, vol. 36 (1-2): 87-105.
- KÖSEBALABAN, Hasan. 2004. „Turkish Media and Sport Coverage: Marking the Boundaries of National Identity“. *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, vol. 13 (1): 47-64.
- MARKOVIĆ, Ivan. 2012. „O počecima hrvatskoga nogometa“. *Nova Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, vol. 6 (6): 305-328.
- PEZO, Vladimir. 2010. „Sport i hrvatski identitet“. U: *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Budak, Neven; Katunarić, Vjeran. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Pravni fakultet, 135-156.
- PORAT, Amir Ben. 2010. „Football fandom: a bounded identification“. *Soccer & Society*, vol. 11 (3): 277-290.
- RENDELI, Nevena. 2006. *Sport i nacionalizam: pogled sociologa* (diplomski rad). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- SEKULIĆ, Duško. 2010. „Pojam identiteta“. U: *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Budak, Neven; Katunarić, Vjeran. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Pravni fakultet, 15-48.
- SELHANOVIĆ, Derviš. 2007. „Sport-najsnažniji promidžbeni adut“. *Medianeli – znanstveni časopis za medije, novinarstvo, masovno komuniciranje, odnose s javnostima i kulturu društva*, vol. 1 (1): 95-102.

- SHOBE, Hunter. 2008. „Place, identity and football: Catalonia, *Catalanisme* and Football Club Barcelona, 1899-1975“. *National Identities*, vol. 10 (3): 329-343.
- SHOR, Eran and YONAY, Yuval. 2010. „Sport, National Identity, and Media Discourse over Foreign Athletes in Israel“. *Nationalism and Ethnic Politics*, vol. 16 (3-4): 483-503.
- SKOKO, Božo. 2011. „Hrvatski medijski trendovi 1991.-2011.“ *Diacovensia*, vol. 19 (3): 363-379.
- SMITH, D. Anthony. 1998. *Nacionalni identitet*. Beograd.
- ŠIMLEŠA, Bože. 1998. *Treće poluvrijeme*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- VIDACS, Bea. 2011. „Banal Nationalism, Football, and Discourse Community in Africa.“ *Studies in Ethnicity and Nationalism*, vol. 11 (1): 25-41.
- VON DER LIPPE, Gerd. 2002. „Media image: sport, gender and national identities in five european countries“. *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 37 (3-4): 369-394.
- VRCAN, Srđan. 2003. *Nogomet – politika – nasilje: ogledi iz sociologije nogometa*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Naklada Jesenski i Turk.
- VUJEVIĆ, Miroslav. 2000. „Semantički profil imena NK "Dinamo" i NK "Croatia"“. *Politička misao*, vol. 37 (1): 141-147.
- VUJEVIĆ, Miroslav. 2006. „Nacionalna identifikacija u Hrvatskoj“. *Društvena istraživanja*, vol. 16 (3(89)): 379-404.

Izvori

- Sportske novosti, 21. 3. 2013., br. 17673
- Sportske novosti, 22. 3. 2013., br. 17674
- Sportske novosti, 23. 3. 2013., br. 17675
- Sportske novosti, 24. 3. 2013., br. 17676
- Sportske novosti, 5. 9. 2013., br. 17833
- Sportske novosti, 6. 9. 2013., br. 17834
- Sportske novosti, 7. 9. 2013., br. 17835
- Sportske novosti, 8. 9. 2013., br. 17836
- Sportske novosti, 14. 11. 2013., br. 17901
- Sportske novosti, 15. 11. 2013., br. 17902
- Sportske novosti, 16. 11. 2013., br. 17903
- Sportske novosti, 17. 11. 2013., br. 17904

Sportske novosti, 18. 11. 2013., br. 17905
Sportske novosti, 19. 11. 2013., br. 17906
Sportske novosti, 20. 11. 2013., br. 17907
Sportske novosti, 21. 11. 2013., br. 17908

Večernji list, 21. 3. 2013., br. 17678
Večernji list, 22. 3. 2013., br. 17679
Večernji list, 23. 3. 2013., br. 17680
Večernji list, 24. 3. 2013., br. 17681
Večernji list, 5. 9. 2013., br. 17842
Večernji list, 6. 9. 2013., br. 17843
Večernji list, 7. 9. 2013., br. 17844
Večernji list, 8. 9. 2013., br. 17845
Večernji list, 14. 11. 2013., br. 17910
Večernji list, 15. 11. 2013., br. 17911
Večernji list, 16. 11. 2013., br. 17912
Večernji list, 17. 11. 2013., br. 17913
Večernji list, 18. 11. 2013., br. 17914
Večernji list, 19. 11. 2013., br. 17915
Večernji list, 20. 11. 2013., br. 17916
Večernji list, 21. 11. 2013., br. 17917